Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШОАТТА, 17 ДЕКАБРЬ, 1988 ШУ. ★ № 150 (7653). ★ Мах 3 кеп.

КПСС ЦК Политбюро

КПСС ЦК Политбюрос могайир мохк агарах хатар хиннача Армянски ССР бахача наха новкъостал дарах йола СССР Министрий Совета предложенеш. Даьнна зе геттара доккха хилар теркал а деш, мохк агарах дэйнача рузкъан мах меттаоттабара зе даьннача гражданашта цкъара дола пособеш лургда. Биззача боараме меттаоттабергба нах чубахача цIеной, бешамашкарча цIенолгий, боахама гIишлоний, юрта боахама хьайбай, транспортни средствай, хIаьта иштта цIагIа лелаеча хIамай мах пачхьалкхен страховане гIолла лургдар теркал а деш.

Къоастадаьд мохк агарах зе даьнна гражданаш пенсионни Iалашбара дешаш, йохаяьча предприятей, учрежденей, организацей болхлой къахьега дIанийсбара а къахьегарах доагIар дIадалара а порядок.

Къоастаяьй даьех - ноаноех даьнна бераш пенсионни Iалашдара льготаш. Школе даха ха йоаца бераш долчей мохк агарца дувзаденна балхах баьнначеи кхалнаха юккъера лаьрхIача доагIаш хинна алапии балха хадданза йола стажи шоаш ма хиллара йолаш юсаргья уж балхах баьннача дийнахьа денз 6 бутт баллалца йолча юкъа.

Цу дерригача гIулакхаша мохк агарах хинна доккха хатар дIадаккхара советски паччахьалкхено, ерригача вежарашха йолча республикаша, вай халкъо Армянски ССР-а деш дола геттара доккха новкъостал юкъе а долаш гIо дергда республике вахар лерттIа меттаоттадара.

Политбюрос доккха баркал аьлар мохк агарах хатар хиннача Армене халкъа оарцагIъяьннача а мах баь варгвоацаш новкъостал деш йолча а доазол дехьарча мехкий правительствашта, общественни организацешта, къаьсткъаьстача гражданашта, дунен халкъашта юкъерча организацешта.

ВЕЖАРАШХА ЙОЛЧА АРМЕНЕНА ДОЛА ГIО

КПСС ЦК-ас соцам баьб Советски Союза Коммунистически парте бюджетера Армене мохк агарах хатар хиннача наха 50 миллион сом ахча дала.

Чубаха фусам йоацаш бисача дезалашта КПСС ЦК гIулакхий управлене здравницашка эзар моттиг къоастаяьй городашка: Гагре, Краснодаре, Кисловодске, Нальчике. Цу управлене Москвана юхерча пансионаташкеи салоIача цIеношкеи хьаэцаргда мохк агарах бала тIаэттачара даьхка, школе аха ха йола эзар бери цар ноанойи. Уж хьабоалабеши цига цар ха йоаккхаши дIайохийта расходаш дIатокхаргья партийни бюджета средствай чотагIа.

Армене Компарте ЦК распоряженегIа хургйолаш дIайохийт КПСС фондашцара мухь кхухьа автомобилаш, автобусаш, механизмаш, материально - технически ресурсаш. Мохк агарах зулам даьннача моттигашка болх бе йохийтача механизированни колоннана юкъе хургболаш къоастабаьб КПСС ЦК гIулакхий управлене боахамашкара шоаш раьза хинна болха квалифицированни болхлойи инженерно - технически болхлойи.

(ТАСС).

Техника—кийчон мугIаре

Еррига таронаш оарцагIъяьха

БIаьстан балхаш шиш ханнахьа дIа а доладаь лоаццача юкъа чакхдахар дика хьувкъам кхебара геттара лоархIаме да. Из ха а ховш, техника кийчъяра къаьстта теркам тIабахийта къахьегаш ба хIанз Малгобекски района М. Горьке цIерагIча совхоза мехмастерске болхлой а механизатораш а.

Укх шера йиълагIча квартала графикагIа ворхI трактор тоае езаш бар уж. Цу декхарах лоархIабаларал совгIа, укх бетта пхелагIа ди хьатIакхоачаш кхы а шиъ тоаяьй. Вешта керда шу хьатIакхачалехьа 15 трактор кийчон мугIаре дIаоттае шоашта карагIдаргхиларах шеко йолаш а бац. Хьадер тешаме чакхдаккхара йоакхо ю укхаза. Цунна тешал деш да хIанзле тоаяьча тракторашта увттаеча актаца.

Балха хьалаш вIаштIехьдахара совхоза кулгалхоша лерттIа йоакхо яра таро лу наха иштта овсарле къахьега. Iай паргIатта болх бе йиш йолаш йIайха я мастерске ерригача помещенешка. Техника тоаеча эша чоалхане йоаца цхьайола оатхалаш хьае ховш дика говзанчаш а ба цига болх бераш. Масала, электрика а аккумуляторцика а балхаш деш вола Саутиев Iабдулкерам, токарь Мержоев Мухьмад, слесарь Гуноев Мирза, сварщик Гетагажев Гирихан, топливни аппаратура тоаеш вола слесарь Евлоев Хасмохьмад, кхыбараш. ТIеххьарчох къаьстта а доккхал деш дувц мастерской заведующе Г. Мержоева.

— Ткъо шу совгIа ха хургья из болх беш вола. Цу юкъа геттара дика караерзаяьй шиш професси. Цхьацца гIулакх дахьаш кхыметтел кхыча боахамашкара нах ух из волча,—йоах цо Евлоевах.

Шоай трактораш тоаеча дакъа лаьцар механизатораша Бельтоев Iаьлас, Боков Ахьмадхана, Коригов Ахьмада, кхычар.

Ялат чуэцаш йола барайта комбайн я совхозе. Кхоъ йоацар, уж ерригаш а кийчон мугIаре латт, гурахьа, Iай талха кхераме йола оатхалаш Iояьхаи эшача басар, даьтта хьекхан.

— Укх йиълагIча квартале кIезигагIа яле 15 трактор тоае а, хIаьта еррига техника тIадоагIача шера пхийтталагIча феврале кийчон мугIаре дIаоттае а — иштта декхар тIаийцад тха совхоза механизатораша, мехмастерске къахьегамхоша. ХIаьта лаьрхIар цар кхоачашдергхиларах са шеко а яц, — дувц Хь. Бузуртанова. — Дагальцар кхы а сихагIа чакхдоаккхаргдар цар, эшача оатхалашца, уж лерттIа Iалашбаь баларе. Масала, сварка еча хана кислород, карбид, электродаш еза. Из дерригa тхона эшачох итт процент а лац. ХIаьта керда, чоалхане йоаца тоъал оатхалаш хьае йиш йоацаш дус. цу гIулакха ма эшша аьшк луш доацандаь. Тамаш йолаш хIама да-кх. Перестройка е йолаяьчул тIехьагIа, масала, «Сельхозтехника» районни объединенеш дIа а яьха агропромашка ремонтно - технически предприятеш вIашагIъехкачул тIехьагIа деррига телхад-кх, хетаргахьа тоадала дезача. Хьалха цхьацца узлаш, системаш тоайора тха районерча «Сельхозтехника», хьае чоалхане йола оатхалаш а йора. ХIанз цу гIулакхех цхьаккха а диц ремонтно - технически предприяте, автомашинаш, цар мотораш тоадар мара. Карбюратора жиклер, цу чура маха, хIаьта генератора чура щеткаш телхача, хала а атта а уж оатхалаш лаха йиш хулар. ХIанз цхьаккха тайпара таро яц. Жиклер е маха бехача, уж оатхалаш йоацаш берригa карбюратор хувца безаш хул, хIаьта щеткаш йоацаш — генератор, и. кх. дI. Цу гIулакхаша боахамашта доккхий зенаш ду. Геттара во Iалашду тхо гIишлон материалашца а. Шифер йоацаш, доакъара цеха тхов бе йиш йоацаш да тхо. Цу гIулакха 540 шифер эш, хIаьта укх шера тхона еннар 40 лист мара яц. Из бахьан долаш йоачан йолча хана, замыкани а хиле электромотораш дох каст-каста. Керда уж лахалехьа цкъаза кIира а шиъ а дIадода. Цу юкъа доакъар хьаьнде йиш йоацаш дус. Иштттача хьалашка самофинансированехи самоокупаемостахи дувцилга дий? Из хаттар республика Госагропрома кулгалхошта доагIа. Хабара тIара гIулакха тIа доалаш дац-кх хIанз а. Хург а дац бюрократизма овлаш ма хулла сихагIа дIа ца хедадой.

ТIехьаювзаш йола инвентарь бригадашка тоаю. Из гIулакх ма хулла сихагIен дикагIеи чакхдаккхара яьржача яхье хьалха я Богатырев Руслана, Коригов Баматгире кулгалду бригадаш.

ТIехьаювзаш йола еррига инвентарь тоаяь яьккхай цар хIанзле. Из толам баккхарах, яхье условешка хьежжа, цу коллективашта ахчан преми лургйолаш я.

Кхашкара балхаш шерра даржача хана, механизатораш ца тоъаш хала хул. Из кхоачамбоацар дIадаккхара Малгобекерча ПТУ 21 саг вахийтав совхозо, царна стипенди а телаш. Цул совгIа боахама учебни комбинате вIашагIъехка болх беш я агрономически курсаш а. Кхашлеладераш Iомабеш ба кхашка хий дилла, минеральни удобренеех пайда эца, интенсивни технологегIа юртбоахама культураш дIае а кхее а.

М. ХАМАТХАНОВ.

ХЬОНА, АРМЕНЕ ХАЛКЪ!

Шин дийнахьа къахьийга даьккхар...

Оагаьйча Арменена хинна доккха хатар, дегачура хала а хеташ тIаийцар Нохч-ГIалгIайчен къахьега мхоша. Шоашта могар ду цар шоай вежарашта новкъостал дара.

Эрмалой халкъа деш долча гIона юкъедара доккха дакъа лоац Ахриев ГIапура цIерагIча «Электроинструмент» заводо. Массе цехашка хиннача митингашка цIенах баьнна нах хьатIаэца кийча ба, аьнна къамаьл дир болхлоша. Балха шин дийнахьа даьккха ахча № 700412 йолча счета дIахьожадаьд цар. Из 18 эзар сом совгIа да.

Арменера 20 саг шоаш болча балха дIаэца кийча я завода коллектив, биъ дезала фусам ле лаьрхIа а я. Къоначар а комсомольцаш а шоай цIий дIатийлар лозабаьча наха дахьийта.

Йохаяь городаш юхаметтаоттаеча балха дакъа лаца безам болаш ба заводера къахьегамхой.

ХIама кходац новкъостал дара

«Автоспецоборудование» яхача опытно - экспериментальни завода ерригача цехашка митингаш хилар Армене мохк аьгаб аьнна хоам бенача хьалхарча деношка. Цига гулбеннача наха дийцар хатар хиннараштa шоашта могаш дола новкъостал де дезаш хиларах.

—Дог чIехк, вежарашха йолча республике бахача наха тIакхаьча бала ла ца могаш, — аьлар завода парткома секретара А. Голованова. — Цхьабакъда, оалаш да-кх, кхычарца дийкъа ираз шозза алсамдоал, кхычарца йийкъа сагото шозза эшалу, аьнна. Армянски халкъ тахан ше цхьаь дац, берригача советски наха кулг кховдадаьд царга. ХIаранена дагадоаллар цаI да-малагIча дешаца, гIулакхаца бошабергбате гаргалбараш, кхоачарбараш боацаш бисача наьха кер чу бижа ша?

Митингашка гулбеннача наха дог раьза долаш шоай предприяте соцкультбыта объекташ хьалъяра дIахьожаде лаьрхIа хиннача ахчанцара 20 эзар сом новкъостала фонде дIаделар. Иштта болхлоша, шоаш а вIашагIтехар 2500 сом. Из а дIахьожадир № 700412 йолча счетагIа.

— Новкъостала фонд хIара дийнахьа йоккхагIа хул,— йоах А. Голованова. — ХIанз кхы а кхо эзар сом хьаIайнад тха.

Укх деношка дукха нах хул парткоме. Масала, резчик А. Черкунов вера шеи шиш дезали бол диса бер цIагIа хьаэца раьза ва, аьнна. Инструментальни цеха слесараш А. Завьялови А. Хачатурьянци тхов-кIийле йоацаш бисача наха фусам яла кийча ба. ХIаьта № 6 йолча цеха мастер Л. Алисултанов Армянски ССР-еха городаши юрташи меттаоттаеча дакъа лаца вахав.

Номер 3 йолча цеха шлифовщица, КПСС член Кровец Аркаде шиш алапе тIара 50 сом, фрезеровщика Яшуркаев Асланбека 20 сом дIачуделар новкъостала фонде. Ала деза, уж шаккхе а хьинаре къахьегаш нах болга. Шоай декхараш тIеххоачашдаь ца Iеш, къоначарна хьехам луш ба уж.

М. МУРАТОВ.

Суртащ тIа: А. Яшуркаеви А. Кравеци.

И. Плиева сурташ.

ХХ областной партийни конференци

КПСС ОБКОМЕИ РЕВИЗИОННИ КОМИССЕИ ОТЧЕТНИ ДОКЛАДЕХ ЙОЛА ПРЕНЕШ

Отчетни докладех йола пренеш дIайолайир КПСС Грозненски горкома хьалхарча секретара **В. А. Куценкос.**

Вай дахача хано, аьлар цо, хIаранегара дIадех нах дикагIа бахара духьале еш мел дар дIадаккхара тIатеIIа гIулакхаш делга. Парте областной комитета отчетни доклад дукхагIча даькъе цу планагIа даьчун боаггIаш бола мах беш я, дIахо дахара стратегии тактикеи хьахьокхаш я. Дуккхача къамех нах бахача Нохч-ГIалгIайчен столица коммунисташа хьаллоац республика социально-экономически а духовни а дегIайоалаяра оттаяь программаш.

Парте городской комитета адресагIа укхаза яь критика биззача боараме нийса а лоархIаш, отчетни доклада керттера положенеш хьал а лоацаш царех цхьаярех сайна хетар ала безам бар са.

Доклада тIа йоалаяь я чуIе цIенош эшаш барий аргIай хьакъехьара дог тохадолийташ йола цифраш. Из дош къаьста доалаш дац. Бахьан эггара хьалха гIишлон конвейер мела хилар да. Цул совгIа лерттIа болх беш яц гIишлош хьалъю коллективаш шоаш а. Царна массаза тоъаш яц цемент, инертни материалаш, кирпишк. Отросла а, советски а, боахама а, партийни а кулгалхоша дукха проблемаш къоаста ца еш ют. Укхаза къаьгга гуш да доши гIулакхи вIашкадоагIаш ца хилар.

Бехктокхаме волча участка балхах доагIар хIаранегара парте обкомо хьадеха деза ха хьатIакхаьчай. Партийни комитеташ бехктокхаме я кадраш хьакъоастаярай царна кхетам балараи, Министрий Совет — производственни дешаш боаггIача боараме а ханнахьа а къоастадара, гIишлонхой базаш хьаярай реконструкци ярай, бийдала карьераш хьакъоастаяра, кхыча дешашта. Из ма могга сихагIа де дезаш хIама да.

Геттара дукха кхоачамбоацараш да унахцIено лораяреи просвещенеи даькъе. Кхаь смена режимагIа болх беш я городера цхьайола школаш.

Вай конференце решене тIа дIаяздича нийса хургдар, дIахо дувц оратора, 3 миллион сом гаргга хIанзчул тIехьагIа карадерзаде дезаш йола республикански берий больница 1989 шера хьалъяь йоаккхача юкъе республика районаша хьадда лаца дезача даькъа хьакъехьа. Из болх бе йолаялийтаро таро хулийтаргья ерригача Нохч-ГIалгIайчен берашта профилактика яра а дарба дара а хьал дикка тоаде.

Кхачан дешах дувцаш, къамаьл даьчо аьлар, юрта городо деш дола новкъостал чIоагIде деза. ХIанз а предприятеш бокъо йолаш яц колхозашкеи совхозашкеи йоккхий объекташ хьалъе. Из духьале дIаяккха еза. Городеи юртеи низаш вIашагI а тохаш мара эффективно къоастае могаргдац кхачан проблема. Цу тайпара уйла йолаш хилийта гIерт парте горком города партийни организацеш, декхар оттаду городской партхорганизацей юртарча коммунисташцара бувзамаш хадданза лоаттадара.

ДIахо В. А. Куценкос аьлар, Казахстане, Закавказье, Прибалтике хиннача событей анализо бакъду: къамашта юкъера конфликташ, массаза яхар санна, социальни сфере цIенхаштта кхоачамбоацараш хилар, кадрови политика гIолъювлар бахьан долаш, кхетама балха боарам, къаьстта кулгалдеча болхлошта юкъера бар, лоха хилар бахьан долаш хьахинна хIама долга. Цунга хьежжа къамашта юкъера гIулакхаш эргадаьха тоадеш дIахо беш бола шиш болх обкома кердача состаbо бича бакъахьа ба республика территоре тIа дахача хIара къамани народностеи цхьатаррарча бокъонех йола ленински положенеш теркал а еш. Пленума членийн составa юкъерча нахах вIашагIйолла еза ира дешаш сихха къестадергдола, дIахо де дезача гIулакхий планаш кийчъергйола комисси.

Городерча къахьегамхоша чIоаггIа дог а лазаш тIаийцар Армене бахача наха тIакхаьча стихийни зулам. Эггара хьалхара уйла—мел могаш дола новкъостал царна дар. Иштта, эггара хьалхара мовхьаш дIадахьийтад Ереване. Городерча дуккхача къахьегама коллективаша решени тIаийцай цхьан дийнахьа даьккха алапи хало тIаэттача наьха фонде дIадахьийта, аьнна.

Къамаьл дечо критика йир массови информаце средстваша районни а Грозненски городской а партийни конференцеех яздаьчоа. Цунна хетачогIа, гIулакх цхьан оагIорахьара хьахьокхаш яздаьд цох. Масала, телевидене Ленински райпартконференцех йолча отчета тIа вIалла кIал кIийле а йоацаш бюро решенех шек бовла гIертар.

Цхьаькха проблема а я. Вайна массанена дагайоагIа XIX Ерригсоюзни партийни конференце тIаийца резолюцеш. Царех цаI бюрократизмаца лоаттабеча къовсама хьакъехьа яр. Балха, перестройкана духьале еча явленецарча къовсама хьакъехьа. Областной комитето вIашагIъеллай бюрократизмаца къовсам лоаттабара йола комисси, бакъда шиш болх дIабола ца беш мела хьувзиз.

Трибуна тIа ва **Х. М. Вишушев** — КПСС Грозненски райкома хьалхара секретарь. Цо аьлар, отчетни хана Нохч - ГIалгIайчен экономике позитивни хувцамаш хинна хилар. Приписказши динза дар даьд ала гIерталгеи дIадоаккхаш беш бола болх, къахьеганза йоахача доходашца лоаттабу къовсам, гласность а йолаш кулгалдеш йола кадраш хьакъоастаяри дIанийсъяри — цу дерриганеша тоаяьй республикера морально-психологически климат.

Цунца цхьана обкома а цун отделашта а мегадац районни комитеташта, къаьстта юххьанцарча партийни организацешта новкъостал дара бола шоай методически лоархIам чIоагIбе. Обкома тIатеIIа чакхбоаккхабеннабац белгалбаь никъ, къаьстта республике баха нах халкъа эшача товарашца Iалашбара даькъеи юрт социально дегIайоалаяра тIаийца программа йизза кхоачашъяра даькъеи.

Уж дешаш кхоачашдара духьале еш долча бахьанех керттера дар да вай гIишлон организацей, колхозий, совхозий материально-технически снабжени мела хилар. ХIара шера гIишлон материалаш ца хилар бахьан долаш районе кара ца ерзаеш юхеюс социальни гIулакхашта хьожаяь миллионаш средстваш.

XIX Ерригсоюзни партийни конференце кхачан проблема эггара ирагIа, вай общества вахаре эггара низткъалагIа яр я, аьннад. Вай республике а кхы кIезигагIа ира латтац из, къаьстта хьайбай продукци яккхарга диллача. НагахьA санна хабарах а доацаш гIулакхаца кхачан продукташца воаш дизза Iалашде лаьрхIа вай дале, Орловска областо санна промышленноста низийн средствайи цхьа дакъа юртагахьа тIадерзаданза даргдац.

Чакхъяьннача районни партийни конференце чIоаггIа къамаьл хилар тха агропромышленни комплекс дIахо дегIайоалаяра наькъий хьакъехьа. Эггара хьалха укхаза ювцар я арендни подряд. АрендагIа болх бечa подразделенешка шоззакхозза лакхагIа я къахьегама овсарле, дукхагIа я кхашкареи фермашкареи йоала продукци, хьайоаккхача продукцега дIадодар дикка кIезигагIа да. Хала хете а, районе йолаш яц цIенача арендага яьнна цхьаккха коллектив. Районерча дукхача боахамашка бIарчча хьанийцача продукци дукхагIа йоаккхилга башха холуш дац. Арендни подрядо тхона гIо де мег цу халонна кIалхардовлара. Парте районни комитет шиш дерригача организационно - пропагандистски гIулакхашца новкъостал деш хургья района юрта боахам бизза аренда тIа баккхара, юххера а колхозаши совхозаши арендни подразделеней кооперативаш хинна дIаоттаргйолаш.

Парте областной комитета, цун секретарий, отделий балха стиль тоаяларгахьа лестай, хIаьта из бахьан долаш дIаяхача юкъа цо баь болх мегаргболаш лархIа боагIа, аьлар «Грознефть» объединене парткома секретара **Ю. В. Василюшкина.** Амма со ала воал сайна дагайоахкача проблемех. Из да дIахо йодача хана республика мехкдаьтта промышленность дегIайоалаярах. Технически эргалонаш яра министерстве а вайцига а кийчъяь хинна комплексни программа каьхата тIа йисай. Отрасле а объединене а геттара эсала къестаду технически оснащене дешаш. Прогнозашка хьежача ресурсаш дукхагIа хургйолаш сернистий мехкдаьтташта эксплуатаци е а из хьаэца а доладала йиш йолаш дац тхо. Тха профессе престижность лохлуш йоагIа. Технически эргалонашта тIехьадисар практически лаьрхIача тормоз а хинна латт тха объединене эффективностаи цун балхаи.

Ала ловра сона мехкдаьтахой еча терконах а. Эзараш нах латт квартирашта аргIагIа, аварийни а тишденна а долча цIеношка бах. Тхо кийча да социальни гIулакхашта лаьрхIача объекташта дукха дукхагIча боараме финансировани е. Цхьабакъда хIара шера хала хул тхона планаш вIаштIехьяха, генподрядагIа гIирсаш хьалдара боарамашта тхона доазонаш увттадендаь. «Жилье-2000» яха программа кхоачашъелга чIоагIа лоархIаме а лоархIаш, оаха чIоагIа теркам тIабахийтаб хозспособ дегIайоалаяра. Цхьабакъда парте городской комитета бюрос могаяь йола тха планаш цIаьхха вIашка ца йоагIаш нийсъелар республиканскичарца. Из бахьан долаш хьахилар гIишлош кирпишкаща, гIомарца, цементаца Iалашъяра проблема.

Нийса хетац сона, промышленни зонера нах арабахара проблема оаха мара ца къоастаеш хилар а. Оаха яь рассчеташи лакхехьа латтача органашка ду дехараши теркал ца деш дус.

Кхачан проблема лоархIамах дувцаш Ю. В. Василюшкина белгалдаьккхар из кхоачашъеча хьинаре дакъалоацаш объединени хи-

(ДIахододар 2-ча оагIо тIа).

КПСС ОБКОМЕИ РЕВИЗИОННИ КОМИССЕИ ОТЧЕТНИ ДОКЛАДЕХ ЙОЛА ПРЕНЕШ

(ДIахододар. Долалур 1-ча оагIо тIа).

лар. 1990 шу хьатIакхоачаш дулх доаккхилга 30 процент лакхлургда. Цхьабакъда «Нефтяник» яха совхози гIонна бола 4 боахами шоай доакъара база шеръе таро йолаш бац, хIаьта тахан Iоадаь доакъар эшаш долчох 50—60 процент мара дац. Нийса хургдар гIонна долча боахамашта республика Агропромо лостам теларе, массе а оагIорахьара квалифицированни гIо а деш, къаьстта лаьтта хьожадара даькъе.

Къаьстта теркам тIабахийтар къамаьл дечо объединене партийни структура эргаяьккха тоаяра деша. ТIеххьарча шерашка цкъа санна дукххаза а увттадаьд Грозненски районера «Старогрознефть» НГДУ № 4 йолча мехкдаьтта доаккхача цеха партийни организаци «Грознефть» объединенега дIаялара хьакъехьара дош. Цу тайпара — шиннена карайолаш я «Октябрьнефть» НГДУ, Ташкалински Октябрьски УТТ, иштта кхыйола структурни подразделенеш. Иштта цкъа санна дукххаза увттадеш хьадоагIа хIанз а къоастаданза дола 100 совгIа коммунист хIаранеча къахьегаш волча технологически транспорта управленей кхыча балхах мукъабовлийтача парторганизацей секретарий ставкех дола дош, цар балха специфика чоалхане а кхыдола бахьанаш а доллаше.

Уж дешаш оаха увттаду, тха заседанешка, собранешка КПСС райкома, горкома, обкома секретараш бахкарах, оалаш ма хиллара, «нийсденнача бахьанах пайда эцар духьа», долаш дар дизза дIадовзийташ письмош язду. Цхьабакъда таханалца хьа жоп денна дац тхона. Мишта лархIа доагIа из? Тхо-м цкъаза мишта жоп лургда ца ховш ма дусий коммунистий дехарашта, ходатайствашта, кхыдарашта. Нийса хургдар аьнна хет сона, нагахьа санна партийни органий викалаша, шоаш организацешка болаш, шоашта деннача наказашта жоп телилга массазара гIулакх а даь дIаоттадича.

Предложени лу аз иштта министерствайи ведомствайи кулгалхоша юкъарчал доацаш къахьегама коллективашка отчеташ елга массазара практика еш юкъедоаладара. Цу тайппара оттабе мегаргба обкома членний, кхыметтел обкома бюро членний а болх. Ховш ма дий цхьайолча хана малагIча хьаддача деша персонально бехктокхаме ва бюро хIара член наха ца ховлга.

XIX Ерригсоюзни партийни конференце белгалдаьккхар «Лермонтовский» совхоза механизированни отряда начальника Л. Захаева, дийцад, экономически реформа дегIа а йоалаеш кIоарг а еш, цун принципаш хIара къахьегама коллективага, болх беча хIара моттигага дIакхоачаянза яргIоацилгах. ЧIоагIа лоархIаме да бухсоппаш хьахулачунца нах хьашт долаш хилар лакхдар, уравниловка цIенъяь дIаяккхар, хилийта йиш яц во болх а беш вIаьхий волаш вахалга. Духхьал цу тайпара декхар да совхоза коммунисташа боахама кулгалхошта, партийни комитета, общественни организацешта хьалхашка оттадаьраш.

Майрра ала йиш йолаш ва со дикагIча оагIорахьа хувцамаш тхоай хинналга. Боахама доаллара керда формаш дIайолаяьй, еррига подразделенеш хозрасчетагеи самофинансированегеи яьхай, эггара хьалхара гIа баьккхаб дезала, бригадни, хIаьта къаьстта лоархIаме йола арендни подряд балха юкъейоалаяра даькъе.

Цхьабакъда тхо болх беш да чIоагIа чоалхане долча хьалашка. Шоана ма хеталда, со ладкъаш а сай гIулакха мара сагота воацаш а ва, аьле. Ак. Со ваьннав тIаьдача лаьттангеи екъача йIовхалгеи. Дог тийша ва со моллагIча хьалашка а дерригa низаш дIадала са дукха йоккха йоаца коллектив кийча хургхиларах. Из цо шийн къахьегампа дIа а хьокх. ПланагIа 10 центнер йолча хIара гектара тIара 25 центнер гибридни хьажкIаш яьхай отрядо. ДукхагIа яха йиш йолаш а яр. Халача хьалашка хьалкхеяьяр уж, бакъда чуэцанзар. Цунна эггара хьалха со бехке ву. ХIаьта аз, сай аргIагIа бехке лоархI районни а республикански а Агропром техникацеи цунна эшача запасной оатхалашцен лерттIа тхо Iалаш ца дарах. Хов сона, цар службаша тхо санна кхыдола боахамаш а хIанзарча техникаца Iалаш ца делга. Духхьал из бахьан долаш 300 гектар гибридни хьажкIаш «Херсонец» яхача шин комбайнаца ши бутт совгIа йолча хана чуэцаш даьхкар тхо. Фу порядок я из, зIамига оатхалг эшаш хилча а механизатораш сахьаташ, кхыметтел денош а доахаш, сайца латта безаш хилча?

Сона хетачох из я арендни подряд дегIайоалаяра йола керттера тормоз. Из ишта дале а Агропрома дикка чIоагIа терко-м ю: алхха тха цхьан совхозо а цун службаш лелаяра дIахьежаду 500 эзар сом гаргга. ХIаьта цунах юххахьахулаш дар-м кIезига да.

Гой цудухьа хатта безам ба са: кхоачам боллаш эффективни йий областной партийни органо цу службашта еш йола воздействи? Сона хетачох, яц. Госагропромах йола решенеш КПСС обкомои цун отделашеи кIезига кийчъяьяц, цхьабакъда уж кхоачашъяра юкъе долаш долча кхоачамбоацарашта кулгалхой - коммунисташ бехктокхаме эза моттиг гуш яц.

Аграрни отдела заведующе н. Борискина, КПСС обкома секретараша чIоагIагIа хьадеха деза уж проблемаш кхоачашъяра доагIар. ДукхагIа ювпа еза парте обкома соцамаш кхоачашдара, денна дош чакхдаккхара хьакъехьара кулгалхой отчеташ.

«Грозтрубопроводстрой» треста управляюще М. А.-М. Мугадаева аьлар, пятилетка кхаь шера план 105 миллион совгIа сома боараме коллективо кхоачашъяьй 4 ноябре, дерригa технико-экономически хьокхамаш кхоачашделга Iалашдаьд. Тресте толаме кхоачашду социальни дешаш а.

Къамаьл даьчо дийцар, шийна хетачох, уйла ца яр а, хIаьта цхьайолча хана партийни советски органий оагIонгахьара кулгалделга компетентни ца хилар а цар дIахо а лелаю хозяйственникашта хьалхара болх беи лоадам боацача гIулакхашка опека лоаттаеи гIертар а бахьан долаш хьахиннача проблемех. Царех цаI я — планаш вIаштIехьяхар. Ховш да, госзаказ белгалдаьчул тIехьагIа (хIаьта из тха 45 процент а да) план заказчикеи подрядчикеи духхьаларча договорегIа вIаштIехьйоаккхилга. Вай республике массаза яхар санна хьалхагIа подрядчикаца переговораш ю партийни е советски органаша, цул тIехьагIа мара яц УКС-ашпа, е заказчик юкъеоз из вIаштIехьяккхара. Цу дерриганеша юхатетт болх дIаболабелга, цу тайпара юкъедоагIа болх бохабара дола «дика» хIама.

Хьашт долчча тайпара критика е йиш йолаш да моттигерча материалашпа Iалашо яра гIулакх. Лоацача хана кийчъе еза массе а оагIорахьара техна а реальни а программа, нагахьа санна эше цу гIулакха юкъеоза боагIа республика берригa гIишлонхой а РСФСР гIишлон материалий Министерство а. ХIаьта хIанз городера Iаьдалаш доанаш дар декъа тIерташ хьувз, гIишлонхошта халданза хьалхадоах, нах чуIеча цIеной, соцкультбыта объектай планаш кхоачашъелга Iалашданза дарглац, яхаш, кирпишк, жагIа, цемент массаза дефицит йоллаше а. Из бахьан долаш талхад коллективни подряда гIулакхаш.

Доклада тIа дика дош оалаш хьоахабаьб «Чеченингушглавснаба» болх. Дика да-кх къонача коллективо толамаш даьха. Бакъда ала деза, таханарча дийнахьа цун номенклатура материалаш лоаттаяра хьакъехьарча хьатIадоагIача шера цхьан договора кIал оаха кулг яздаь дац. Из тхога чIоаггIа сагото яйташ хIама да.

ТIеххьара дар. ТIа а ийца чIоагIенна дIаэттад пачхьалкхен предприятех дола Закон. Цо къахьегама коллективана шерра бокъо лу шийн лоIаме хила, цхьабакъда моллагIа тайпара шийн лоIаме хилар бехктокхам боацаш хила йиш йолаш дац. Еррига расходаш духхьал шийн доходий чотагIа еш хила еза, хIаьта зе а деш болх беш йола еррига предприятеш банкроташ я аьнна дIакхайкае а дIаяха а еза. Цу тайпарча хьале партийни советски органий оагIонгахьара цхьаккха тайпара диктат хила йиш яц.

Вайцига хIанз укх сахьате шерра даьржа да горрайисполкомаша, кхыметтел республика Министрий Совето а решенеш тIаэц. тIаккха чIоаггIа оарцагIъяьле партийни органаш уж кхоачашъе йолалу, цхьайолча хана партийни бехктокхаме озаргва ала а эхь ца хеташ. Ховш ма дий кулгалхо а хIанз бокъо йолаш воацилга къахьегама коллектива совета соцамга гIолла йоапа моллагIа а решенеш тIаэца. Цу тайпарча командаша къахьегама коллектива лоархIама дискредитацию.

Проблема я аьнна хетар цу тайпара къоастаярца вай гIо лу кердаяраш, кхы чоалханегIа яраш хьахилийтара, хIана аьлча планови а договорни а объекташта тIера юхайоах наьха а материальни а ресурсаш, хьахул коллективашка сатем боаца хьал. Партийни органаш хила еза кадраш хьакъоастаеш, царна кхетам луш, уж дIанийсъеш, хIаьта шоашта тIачIоагIъяьча участкерча гIулакхий хьалах доагIар царгара хьадехаш а. Из чоалхане да, бакъда кхыча тайпара хила йиш йолаш дац.

Сага вахаре тахан цхьаккха оагIув яц хулаш латта хувцамаш ца хьокхалуш, аьлар республика Лакхехьарча Совета Президиума председателa Х. Х. Бокова. Отчетни доклада тIа вайцига хинна хувцамаш шоайла вIаши нийсъеча цифрашца хьагойташ да. ХIаьта уж цифраш вай данне а доккхал де йиш йолаш яц. Бакъда, республика экономика дегIайоалаеча белггалара гIа баькхалга хьагойташ я уж. Из ишта дале а, критика а самокритика а яр духьа докладах сайна хетар ала лов сона. Сона хетачох, отчетни доклад кхоачамбоацараши ца деш дисараши хилара мукIарал деш мара яц, хьатIайоагIача хана де дезараш «вай декхарийла да», «вай диза даргдац», и. нх. дI. формагIа белгалду. Кхетадеш ма хиллара, хаттар отт: хIанад из ишта? Аз кхетадечох, цун бахьан да керда декхараш къаьнача методашца вай кхоачашде гIерташ хилар. Райкомаш а парторганизацеш а тIахьех вай практически болх юкъарчал доацаш къахьегама коллективашка бара, каьхаташ а яздеш кулгал делга дIадаккхара, хIаьта воашка цхьа ди а доакхалац заседанеши совещанеши ца еш, циркуляраш ара ца хецаш.

Сона хетачох, майрра уйла елгеи гIулакхаш чакхдоахилгеи тоъаш дац вайна. Дулхах-цIийх лета схемаш юталац вайна. ХIаьта вахаро телача урокаша гIулакх кхыча тайпара леладелга чIоаггIа дIадех.

Болх бе мога итташ эзараш нах мукъа болча вай республике хIана нийсденнад подряда формагIа индивидуально къахьегалга а къахьегама шоай лоIамагIара кхыйола формаш а иштта хала юкъекхувлилга?

УнахцIено лораяра, образоване, культурно - бытовой гIулакхашта эша объекташ хьалъяра хьахеца средстваш хIара шера пайда ца эцаш хIана юс? ХIаьта республике эггара дукхагIа бераш ма дой, кхоачам боллаш яц школаш, цу гIулакха лаьрхIа йоацача зданешка шин а кхаь а сменагIа ю школьни занятеш. Цу хаттарашта дала жоп корадоагIаргдац доклада тIа.

Цкъа Iомадаьдаьнна хIама — геттара кхераме хIама. Из массанахьа ходаланза Iац. Кхыметтел отчетни доклада тIа традиционни схемагIа разделаш дIатаръяра даькъе а. Царна юкъе дукха йоккха моттиг кхачанзар идеологена, доклад чакхйоаллача оттаяьяр из. Проблемай чоалхане комплекс тIагIоллара хьабелгалъяьккхарах кхоачам а баь йитар из. ХIаьта дувцар ма дий сага духовни вахарах. ДукхагIа ха дIа ме йода халкъа духовни потенциал ма йий экономически а социальни а дегIаахара темпаш белгалйоахаргъяр. Дика климатически а Iалама а хьалаш долча, болх хьабе шортта нах болча республике Россе кхыча регионашкара дулх, даьтта, шура, фуаш, коартолаш хьатIакхахьара бахьанех кхыметтел нах дух тIа баха а гIертац вай. Воаш кхоабалургдоацаш да вай?

БIарчча хьавийцача Россе йоаккхачул, лаьтта гIорадаьча зоне уллача кхыметтел Архангельски областерча хьайбаш леладераша йоаккхачул кIезигагIа хIара Iаттагара шура хIана йоаккх вай? Лоалахоша: Ставропольскии Краснодарскии краяшка, Черсий - Балкхарой, Къулбаседа - ХIирий АССР доаккхачул кIезигагIа гектара тIара ялат хIана доаккх вай? Нахага бакъдар дIаала деза. ХIаьта бакъдар сенах латт аьлча, из латт экономика цхьан моттиге латтара объективни бахьанех дувцача хана хIаман чIоаггIа бала ца кхоачаш, хIаранена тIалатта боккха бехктокхам кIоаргга кхета ца беш, тIадилла гIулакх кхоачашдара хьалхара хIаране де дезар доаггIача бесса кхета ца деш хиларах. Нагахьа санна уж оамалаш йоахкаш вай воаш, вай кадраш, къахьегамхой хуле — цкъа дийцача кхоачамбоацарех кхы дувца дезадгдац.

Вай каст-каста хьалхадоах: кулгалхо кхетам лур а хила веза, яхаш. Уж геттара нийса дешаш да. Массане из дика кхета а ду, ши маIан долча цу декхаро дIадехар кхоачаш а ду, аьнна, бIубенна ала йиш йий-хьогI вай? Из иштта да оалалургдолаш вац со. ХIаранега ше-шийга дIахаттийта. Цхьабакъда, из хаттар къаьстта хьалхашка оттаде безам бар са республика Лакхехьарча Совета депутаташта. МалагIча юрташка хиннав вай сий деш вола депутат, харжархой масса цIагIа хиннав из, дег тIара доагIа къамаьл нахаца мел миссел хиннад цун, къовсам болаш латта масса дош къоастадаьд цо, масса дов дужадаьд? Цхьа хIама хьалхадаккхар духьа дувц из цох: депутата декхараш — гIулакхатIарча сага кхы тIа каччелла хIама дац. Шийн округе кхетам лучарна юкъе хьалхарча мугIаре латта везаш ва из.

Массехк дош интернациональни кхетам балара проблемаех. Укх тIеххьарча хана хиннача событеша къаьгга хьагойт цу даькъе хаьдда а цхьа лостам болаш а болх ца барах фу хул. Вай, коммунисташа, лерттIа кхетаде деза къаман прогрессивни традицеш ца лархIар, къаман культура, мотт дегIакхувлара проблемаш теркал ца еш йитар лер йоацаш ца дусалга. Халкъа социальни а духовни а хьашташ дизза кхоачашдара гIо деш хила деза. Вай, коммунисташа, дицдалийта йиш яц ца деш дитача моллагIча хIамах къамашта юкъе цабезам боаржабара, гуччахьа националистически идеяш кхайкаяра пайда эца йиш йолга.

Аз кхетадечох, уж къамаьлаш массане раьза хиле дIатIаэцаш дац. Улицашка а залашка а камаьрша дIаекъача нийса йоацача, сий доаде гIертача ярлыкех кхералга вайна доагIаш дац. Шоай халкъ нравственно унахцIена хилийтара дег тIара йоакхо ечарна дIатIалатаргдац цхьаккха бIеха хIама. Вайна, коммунисташта, хов кхыдарашта юкъе санна, дерригача исторе чухь законагIа йола IоцIендалара прогрессивни процесс нохчийи гIалгIайи къамашта юкъе хьайоагIалга. Шоай халкъашта юкъе нийслуча негативни элементашца къовсам лоаттабарца цIенлу уж, дерригача советски халкъацара цар цхьоагIо чIоагIлу.

ХIаьта из бакъдар дIатIаэца ловш бац шоаех патриоташ ба ала а гIерташ, шоашта бола аьттув хьалха а боахаш, лела цхьаб-ла нах. Вай истори цхьа шийн тайпара поток я, ала гIерт уж, шийна чухь вIалла вIашдухьленаш а йоацаш, вешта аьлча, классовость а классови къовсам а вIалла ба а боацаш.

Саго хIама ала йиш йоацача цу бакъдолчунна тIехьа латтарагIа, цхьаккха кIал а кIийле йоацаш сай адресагIа дувцараш хезад сона: сох оал истори харцахьа доашх, шийн халкъа патриот вац, хьаштдале, шийн халкъ мехкагIа даьккха сталински акци бакъе гIерт.

Цох, масала, ше къамаьл деш дийцар Урус-Мартановски партийни конференце делегата, школа директора А. Я. Джанар - Алиева. Дийца ца дуташ, районни газета тIа кепа а техар. Кепатеха из арадаккхар ца доагIаш даь хIама да ала валац со. ХIаьта дувцар кхычох да: цу дешах йола парте райкома хьалхарча секретара нов. Сагаева позици миштай? Е Джанар - Алиева дувцачоа тIехьа ва из е партийни комитета состав хоржача хана, атта ког ловжа тарлуш йола тема, теркал ца йича санна кеп оттае лаьрхIар цо? ФунагIа оале а, цунна дага хиннар фуд ца ховш дисар.

Халкъо цхьа бахьан доацаш алац: позици ца хилар а — позици я. ХIаьта сох аьлча, даь бахьан доацаш доккха Iазап а харцо а тIаенача сай нохч - гIалгIай халкъаца цхьана хиннав со, ссылке кхойтта шу даьккхад. Эзараш болча сай нийсархой санна, итт шу даьлча денз даькъаза берал хиннад са. Сай халкъаца цхьана еррига халонаш лайнай. Гаргара нах бовш бIаргадайнад, цхьайолча хана бIарчча дезалаш а. Iодахийтача хьалхарча шера доккха доацача нохчгIалгIай халкъо дIавеллар 70 эзар совгIа саг. Царех дукхагIдараш бераш дар: халкъа эхь - эздел, кхоане. Долче, кхычар дувцарах а ца ховш, сай дега хиннача човнех довз сона сай халкъа тIаэтта доккха Iазап. Закон лоархIаш ца хилар фуд хов. Сталински харцоно а къизало а кIал ца дитача, шийн эхь а сий а ца дехкача сай халкъах доккхал ду аз, хIаьта шийн граждански сий доа ца деш парте лоIамагIа шийн мехка цIадера из.

Цу дерригача туржаIах а халонех а сай халкъаца цхьана чакхваьннав со, укх сийлен трибуна тIара аз дIакхайкаду: 1944 шера цу шийлача, мецача деношкеи беттешкеи, тIехьа тIадоагIача шерашка а советски наьха дегай йIовхал, цар новкъостал хиннадецаре, къам дуссаргдарий хац сона. ХIанз сай оппоненташка аргда аз: сай халкъ сайна дукха дезандаь массадолчох цунга бакъдар дувцар сай декхар лерхI аз: дIадахачох а хIанзарчох а, сийрдача деноех а нийса доацарех а, сай халкъа сийи нравственни унахцIенон лораяр духьа.

«Чеченингуштрикотаж» яхача объединене вязальщицас З. А. Эдельбиевас шийн къамаьл хетадир бахача наха гIулакх делга дIахо тоадара а шердара а проблемашта.

Объединени, аьлар цо, районе а городе а хьалхалаттача предприятешта юкъе я. Республике а Грозне а бахача наха бIаь тайпара трикотажни хIамаш ю тахан тха ательеша. Берашта а кхувшбоагIарашта а эша бе-бе хIамаш хьаяра къаьстта терко ю. Укх шера экспериментальни лабораторе кийч а яь, юкъейихьай 120 керда модель. Цу коллективо кийчъяьча коллекцех цхьаяраш гойташ хиннай Москверча халкъа боахама карагIдаьннарий Выставке, хIаьта цар лакха мах а бир — бронзови медали сийлен ши дипломи делар.

1989 шера 1 январе денз бийдал лоаттаерашца духхьалара бувзамаш леладеш хургъя тха коллектив. Цхьабакъда, республике, къаьстта цун столице, кхоачам боллаш приемни пункташ яц тха объединене. Масала, Грозне ялх приемни салон мара яц тха ательяй. Вожаш я цу гIулакха кийчъяь йоацача будкашка.

Из нийсденнад бытовой гIулакхаш делга тоадара партийни, советски органаша, боахама кулгалхоша лерттIа йоакхо ца ярах. XI-ча пятилетке бахача наха бытовой гIулакхаш дара министерствана, долче, тха объединенена а Грозне цхьа метр моттиг еннаяц бытовой точкана лаьрхIа. Укх пятилетке города центре хьожаяьй хьалдаьча дерригача цIеноех 0,4 процент помещенеш. ХIанад из ишта? Из иштта нийсденнад РСФСР Министрий Совета соцам тIа — 0,4 процентал кIезигагIа доацаш хьежае аьннадаь. ХIаьта из соцам тIанийцача хана денз гIулакхаш дара сфера лоархIам геттара лакх ма беннабий.

Укх пятилетке Агропрома средствай чотагIа хьалде лаьрхIадар быта 16 ЦIа, 8 комплексни приемни пункт, хIаьта хьалдаьдаьннад быта 7 цIан 4 пункти. Тхона эша помещенеш хьакъестаяра тIера яц промышленни предприятеш а.

Сона хетачох, бытовой гIулакхаш делга тоадара, керда цIенош дуккха хьалдеча моттигашка тхона помещенеш хьежаяра даькъе доагIар дукхагIа хьадеха деза горисполкома, районни партийни а, советски а органий кулгалхошкара, промышленни предприятей а Агропрома а кулгалхошкара. Ма дарра аьлча, бытовой гIулакхаш ду моттигаш яц «Олимпийский» а, «Ипподромный» а яхача микрорайонашка. Кхоачам боллаш бытовой гIулакхаш диц микрорайоне вахача 50 эзар сага. Цигара дуккха помещенеш къаьна я, цар чу йоаггIача бесса салон кийчъе йиш хилац.

ГIулакхаш дара еррига сфера санна, реклама эшаш я объединени а. ХIаьта из хIанз яц. Газета тIа, телевидене е радио объявлени яларца дIайовзийт оаха тхоай таронаш. Цхьабакъда, цу тайпара объявленеш реклама санна тIаэцац, наха цох хет чIоаггIа хоатташ доаца гIулакхаш шоашта качдохка гIерт, аьнна. Уж аз йийца проблемаш къоаста ца йича бытовой гIулакхаш делга нонагIо дегIадоалалургдац.

ХьатIадоагIача шера 1 январе денз бахача наха бытовой гIулакхаш дара министерства еррига предприятеш йиззача хозрасчета, самоокупаемоста а самофинансироване хьалашка болх бе йолалу. Из иштта дале а, цхьайола предприятеш, къаьстта юрташкаръяраш, халача финансови хьал тIа я, шоай низашца царна болх булой тамаш я, хьалхарча шерашка хIаьта а. Сона хет, шоай безам хилча Министрий Совето, исполкомаша царна финансови новкъостал дара таронаш лохаргъяр, аьнна.

Дош лу КПСС Надтеречни райкома хьалхарча секретара Г. Г. Махаурена. КПСС XXVII съезда, XIX Ерригсоюзни партконференце дIадехарашка хьежжа, Надтеречни районе а хьахулаш латт керда морально - политически хьал, коммунистий хьинар айлуш латт, йоах цо. Цунца цхьана, тхо Iомалу перестройке хьахула чоалхане проблемаш къестае. Цу балха тIа тхона нонагIо новкъостал дир . парте обкома VII пленума соцамо, цу пленуме район социально - экономически дегIайоалаеча партийни кулгалдара перестройка ярах отчет йир райкомо.

Оаха хьдда белгалбаьб тхоай балха керттера лостам- социальни гIулакхий а наьха хьал-тарон а йоакхо яр. Укх тIеххьарча шерашка хьалъяьй 300 моттиг йола дешадаха ха йоацача берашта лаьрхIа учрежденеш, юрташкара культура ши ЦIа, торгови центр, тикаш, 4 кафе, наькъаш.

Къаьстта йоакхо ю нах чубаха цIенош хьалдара. Халахете а, цу гIулакха хьахеца средстваш тIа-тIа кIезигагIа хул. Нагахьа санна Министрий Совето тхона хьежаю капитальни вложенеш наьха санна алсама ца йоахе а уж гIишлон материалашца Iалаш ца йой а нах чубаха цIенош хьалдара программа кхоачашъюлургъяц.

Соцкультбыта проблемашта юкъе шийна теркам тIаозаш да районе унахцIено лораелга дегIакхувлар. Наьха йоакхо яр теркал ца деш а пайда ца луш а дисац. Из къаьгга гучадаьлар тха районни партийни конференце. Халкъа боахама дерригача доакъошка гIулакхаш тоалуш доагIа. Шин шераи итт беттаи планал совгIа маьхалъяьккхай 1.2 млн. сома маьха продукци. Производства боарам а къахьегама овсарле лакхъелга а белгалдаьчча тайпара леладу. Юрта боахаме 21 процент дукхагIа яьккхай валови продукци. Юкъера лаьрхIача хIара шера ялат доаккхалга 17 процент, дулх — 9, шура — 21 процент алсамдаьннад. Районе яц зе деш йола совхозаш. хIаьта кхо шу хьалха 9 яр уж.

Боахам лелабара керда формаши методаши юкъейоалаяра де дезараш дийцад оаха парте райкома лаьрхIача пленуме. Цхьабакъда, уж дешаш Михаил Сергеевич Горбачева г. Ореле хиннача совещане кIоаргга а хаьдда а оттадаьчул тIехьагIа хьахиннай керда уйлаш, хIанз дикагIа гу тхона оахоша ца деш дитар. Вай лерттIа хьоже тха лаьтташ орловскичарел вогIа мичад.

ДIаяхача областнюй партийни конференце аз дийцар перспектива а йолаш комсаш лелаелга дегIадоаладара дикагIча фух йола комсаш дукхагIа дIайогIа езаш хиларах, продукци дика йолаш бIарччача шера нахага дIакхачийтара йоккхий холодильникаш хьалъе езаш, лакха говзал йола нах кийчбе безаш хиларах. Аз мел дийцар теркал ца деш дисад.

Парте обкомо, цун секретараша а бюрос а района проблемаш теркал ца еш ют ала валац со. Дукха дешаш къестадара тхона гIо ду цар. Тхона хетачох, бюро еррига членаш цхьатарра болх беш хила беза, царна юкъе хила йиш яц сийлен членаш.

Тахан бюрона дукхагIча даькъе юкъе ба хьалхара кулгалхой. Республика дегIайоалаеча нийсдалийта а отчетни доклада тIа дийца а кхоачамбоацараш хиларах бехке бараш а ба царна юкъе. Сона хетачох, гIулакха пайдане хургда уж болчча тайпара дIабовзийтар. Бюро кердача составе хила беза вахар дика довза, бехктокхам шоашта дIатIаэца денал хургдола нах. Из да хано дIадехар. Цох аз дувц бюро пурамийца цхьаболча цун членаша шоаш де дезаш дола гIулакхаш партийни болхлошта дIатIадехкаш хиларах а.

20 шу совгIа ха я нов. Х. Х. Боков бюро член вола. XVIII областной партийни конференце а критика йир цунна. Районашка, юртий Советашка кIезига хул, самокритични вац, цо дувцар цхьайолча хана объективни хилац, йоахар цунах. Цу хана денз 5 шу даьннад, апрельски Пленум, парте XXVII съезд а XIX Ерригсоюзни конференци а хиннай, хIаьта из цига делегат а вар, бакъда, цун балха стили методаши, сона хетачох, хайра хувцаеннаяц.

Перестройка ечара кепайоазон, массови информаце ерригача средствай лоархIам IотоIа а ца беш, критически замечани е безам бар са «Грозненский рабочий» яхача газета редакце балхах. Укх тIеххьарча хана газето дукхагIа дувц тхона де вIаштIехьа ца доалар, хIаьта тха толамаш теркал а ца деш дут.

Радикальни экономически реформа яра дешашта теркам тIабахийтар «Оргтехника» яхача грозненски производственни объединене генеральни директора А. А. Мкртичана.

Объединене хозрасчетни балха ларде, белгалдаьккхар цо, пайда белга улл, лоархIамегIа бола экономически хьокхам, производственнии социальнии дегIаухилга вIаштIехьдоаккха керттера хьаст санна.

Фуд тхога дар хIанз? Коллектива толаме болх бе йиш хулийташ дола хьалаш, тешшаме финансови Iалашо; чIоагIа цегIаенай экспорт, хIаьта валютни пайда бара объем шозза совгIа лакхъеннай; материальни поощреней, соцкультбыта фондаш, производство. Iилмеи техникеи дегIайоалаяр дизза кхоачаш а даьд. хIаьта хьадеча балхех йиззача объеме стабильно премеш ийе, берий бешамаш, салаIара моттигаш хьалъе, оборудовани Iалашъе а кхыдар де таро луш а я. Ала деза, пятилетка кхаь шера план кхоачаш а яь хIанз коллектив 1989 шера копилка чотагIа болх беш я, аьнна.

Цхьабакъда, экономически реформа, таронех биззагIа пайда эцара, самофинансировани, самоокупаемости хозрасчети хIара балха моттиге дIакхоачае еза, бригада ше-шийн кхел ше къоастаеш, администрацена хьалхашка шийн декхараш увттадеш, коллектива хьалаш дIахо йодача хана кхы тIа а тоаде наькъаш лехаш хургйолаш.

Теркам тIаозаш я пачхьалкхен предприяте арендни подряда, къаьстта а акционерни формаш. 5 — 6 шу хьалха «акция» яхача деша маIан капиталистически боахамца дувзаш дар вай. Кхыча тайпара да гIулакх тахан. Акционерни форма шерра дIайовзаш латт цхьадолча социалистически мехкашка, хIаьта дукха ха йоацаш акцешта юридически бокъо елар вай Союзе а.

Акцеша къахьегама коллективана самоуправлене тешшаме рычагаш лу. Шеко яц, ахча Iодилларашта эшаргва предприятега ма хулла эффективнегIа болх байта ховш хургвола администратор.

Боахам лелабара дукхагIа долча даькъе экономически методашка довлар хинна ца Iеш, управлене демократически система хьаяра а тIаерзаяь я экономически реформа. Тахан ерригача подразделенешка хьаяьй къахьегама коллективай советаш (СТК), къахьегамхошта хеташ дар теркал а деш гуччахьа хоржаш ба болхлой. СТК вIашагIйохкарал совгIа лоархIаме да, еррига бокъонаш йолаш управлене органаш уж хургйолаш царна новкъостал дар а.

Дукха ха йоаццаш СТК городской семинар хилар. ВIашагIкхийтар кхо бIаь совгIа саг. Цига къамаьлаш даьраш шоай бокъонех дувцаш, шоаш яхачунга ладувгIаш воацача директора тaIазар дара, цун функцеш шоай бе йохкара наькъаш лехаш бар. Цхьан оагIорахьара мара хIана гац вайна СТК болх?

Воай коллективана кулгалдара бокъонца йола орган хилийта вай безам бале, пачхьалкхен предприятех дола Закон кхоачашдара тIабахийта беза берригa низ. Оаха, масала, СТК-а заседане дийцар экономически реформа чIоагIъярах, XII пятилетке хIара болхлочун дезал чуIеча цIеношцеи берий бешамашцеи Iалашбарах, мах телаш деча гIулакхий перечени объемаши шеръярах, подсобни боахам дегIабоалабарах дола, кхытайпа дешаш. Советаца ма боаггIара нийса болх бой, керттера вар малав белгалдаккха гIерташи хьанна малагIа тaIазар де доагIа яхаши къувса ха хургьяц.

Массехк дош, республика оарцагIа ца яьлча къоасталургдоацача районни балех. БархI шу да лерттIа мала хий доацаш тхо дола. ХIара аьхки каст-каста хул бахача наха, берий бешамашка, поликлиникашкеи больницашкеи эша хий кхычахьара хьатIакхухьаш. Кхыбола бала — Старопромысловски горизонте лаьттан кIала хий латтар. Цул совгIа цун боарам кхерамболаш лакхлуш а ба. Парте обкомагара, республика кулгалхошкара уж дешаш къоастадара цIенхаштта гIо дех оаха, хIаьта районо цу гIулакха юкъе хьинаре дакъа а лоацаргда.

Республика экономикана партийни кулгалдара стилаи методаштеи овлангара денз перестройка елга Iалашде деза обкома кердача составо, аьлар дIахо А. А. Мкртичана. Къаьстта теркам тIабахийта беза боахам лелабара керда формаш юкъейоалаяраи уж кIоаргъяраи, первични парторганизацешка гIолла биззагIа пайда эца беза политически влияне методех.

ДIадахача кхаь шера юрта боахаме белггала толамаш даьхад Малгобекски районо, аьлар «Кавказ» совхоза жа Iуно Г. К. Муцагова. Цхьан метте гIа боахаш лаьттабац тха совхоза къахьегамхой а. Со юкъевоагIаш йола бригада хIанзле лоархIаяьй тха даккхараи Iоахарий хьалкхедараи пятилетка заданех.

Дикача фух лакхапродуктивни Iул вIашагIтехад совхозе. КIезига дац, производственни подразделеней болх арендни коллективни подрядагIа вIаштIехьбаккхаро из гIулакх чакхдоаккхаш даь новкъостал а. Цунца цхьана, из дац тхо долча еррига лартIа да яхалга, кхоачамбоацараш, гIалаташи къоастаянза проблемаши яц яхилга. Цунах къайлагIа доацаш ма-дарра партийнии къамаьл хилар дукха ха йоацц аш чакхъяьннача городской партконференце.

Овлангара денз хувцамаш де тхона карагIдаьннад, аьнна ала йиш яц. Ма могга шерагIеи дикагIеи пайда ийбе беза, къахьегам вIаштIехьбоаккхилгеи цунна стимулировани елгеи кхы а тоаде аьттув луча арендни кхытайпеи эффективни формаех. Кхачан проблема къоастаярга бода эггара лоацагIеи тешамегIеи бола никъ ба из. Хала хете а, боахам лелабара керда методаш юкъекхувлача хана инициатива йоацараш, къаьнара уйлаш а йолаш хувцамаш де безам боацараш нийслу вайцига хIанз а. Дукхача болхлоша хIанз а во кхетаду хозрасчетах, подрядагIа дар.

КIезига хувцаденнад боахамашта. планаш увттаечеи тIахьожам лоаттабечеи ведомствашта юкъера бувзамаш. ХIанз а дIаяьннаяц, хьалха санна, низагIа планировани яйтара методаш. ХIанад а хац кооперативашта шоай гIулакх дара йизза паргIато еннай, хIаьта совхозаша деш дар шера тайп-тайпарча итташ комиссеша тохк. Цкъаза совхоза конторе моттиг тоъаш хилац, тайп-тайпарча комиссей членаш дIанийсбе. Мишта кхетаде деза шийн лоIамагIа боахам лелабара бокъонаш шеръяр, нагахьа санна, ше шийгара решени тIаэцача хана, кулгалхо хьалха санна хIанз а кхераш хилча? РАПО а, горком а, Госагропром а масса хана йиш йолаш я, кIаьдагIа аьлча, из «нийсве».

Вай мехка агропромышлейни комплекс доакъоштеи ведомствашетеи йийкъа яр. Из бахьан долаш вIашдухьаленаши неувязкаши хьахулар. РАПО-ш вIашагIъехкача гIулакх тоаделар ХIаьта а хIанзара уж эффективни яц. Из гIулакх белгалдоаккхаш цунах дийцар XIX Ерригсоюзни партийни конференце а. Юрта боахама кулгалдеча органашта реорганизаци яра болх ба республике чакхбоаккхаш. Сона хетачох, боахамий балха дуккхадар дикагIча оагIорахьа хувцадала мегар, нагахьа санна, РАПО-ш дIа а яьха, производства эффективность массане цхьана лакхъергйолаш боахамаш вIашагIтехача, шоай продукци шоаш чакхйоаккхалгеи потребителашка дIакхоачийталгеи вIаштIехь а доаккхаш.

Къамаьл ду КПСС Сунженски райкома хьалхарча секретара В. В. Поповас.

Дукха я хIанз а тха партийни организаце балхаца къоастаянза проблемаш, гIалаташ, кхоачамбоацараш, аьлар цо. КПСС обкома отчетни доклада тIа тхоашта яь критика йоагIаш яьй аьнна хет тхона. Дукха ха йоаццаш хиннача районни партийни конференце оахош а дукха йир оаха критика. Шоаш къамаьлаш деш, коммунисташа лечкъа ца деши майреи дувцар кхоачамбоацараш, гучадоахар цар бахьанаш, цIераш йоахар къаьсткъаьстача бехкебарий. Футтарайна дувцаш дацар из. Наха пайда баргбола замечанеш йора, дика предложенеш юкъекхувлар. Тешалов, цу дерригнех хоадам боллаш пайда баргхиларах.

Къаьстта дувца безам бар са «Сунжа» яхача тхоай агропромышленни объединене балхах. Экономически эксперимент санна чакхйоалаш латт района агропромышленни комплексана кулгалдара кердача, перспективни организационно-экономически механизма отработка. ГIулакх вIаштIехьдаккхара даьраш а кIезига дац: профильни а, сервисни а, гIонна йолча а предприятей кIийлен тIа вIашагIъехкай кооперативаш. Фу лу цу гIулакхо? Цкъа-дале, материальни ресурсашта концентраци ю, юртбоахамен продукци чакхйоахачеи предприятешта оперативно гIулакх де таро хургйола комплексни служба вIашагIйохк; шозлагIа-дале, службай балха координаци цхьан центрера — кооператива правленера — еш хилар бахьан долаш бахача наха гIулакх дечареи гIишлош ечареи дукха кхоачамбоацараш дIадоах; кхозлагIа-дале, уж кооперативаш вIашагIйохкаро таро хилийтар алапен шера фонд 46,5 эзар сом йола административно - кулгалдара аппарат кIезигъе.

АПО-на хьалхашка оттадаьча декхарашка хьежжа, тхоай продукци фирменни тиканшка гIолла йохкар дегIакхувла доладелар тхо. Цунах, тхона хетачох, во боацаш пайда а баьлар: рознични товарооборота объем дIадахача шера хинначул 8-зза дукхагIа хилар.

АПО боахамашка чакхбоаккхаш ба кулгалдар эргадаьккха тоадара, къахьегам вIаштIехьбаккхареи цунах алапи даларей прогрессивни формаш юкъекхувлара болх. 1,5 миллион сом пайда хила мегаш ба. КIезига да. Цхьабакъда, дIадахача шера 2,6 миллион сом зе хиннадар.

МалагIаш я тха проблемаш? Тамашийна хIама дале а, царех дукхагIа яраш республика Госагропрома цхьацца йолча службашта из гоама хилар бахьан долаш я. ГIулакх керда да. Компетентни, лакха квалификаци йола гIо эш. Эггара хьалха из гIо де дезараш Госагропрома специалисташ ба. Телефонашца даь а ца Iеш.., Аз дувцар «Сунжа» АПО дегIаяра процесса кулгалдарах, объединене кердача аппаратаи цун правленеи гIо дарах да. Опекеи льготаши яц аз ювцараш. Укхаза бувцар, кердача объединенеца планомерни, систематически, компетентни, цхьабакъда, административно-командни методаш юкъера дIа а йоахаш бу болх ба.

Цхьабакъда, хеталу «Сунжа» АПО балха тIа гIалаташи кхоачамбоацараши хилча Госагропромера цхьаццабараш сагота ца хиларал совгIа, гIад а болх, аьнна.

Айса яхар чIоагIдеш масалаш доаладергда аз. АПО положене тIа яхачох, дулхи, шуреи, баьцадаараши, соми, уж чакхйоахаш хьахула продукции мара пачхьалкхенна дIачуялара план лац цунна. Цигара дIанийккха продукци хьаяра а дIа-хьа екъара а план АПО-с ше увттаю, хIаьта, лакхехьарча инстанцешка алхха дIа мара алац из. Цхьабакъда, Госагропромо АПО-на 1988 шера а 1989 шера а лаьрхIача госзаказа тIа белгалъяьккхай укхаза хьаеш мел йола продукции цу продукцен еррига объемаши!

Парте обкома кердача составо обкома аппарата отделий балха стиль, районни партийни комитетащцара цар отношенеш хувцар ловра.

(ДIахододар 3-ча оагIо тIа).

КПСС ОБКОМЕИ РЕВИЗИОННИ КОМИССЕИ ОТЧЕТНИ ДОКЛАДЕХ ЙОЛА ПРЕНЕШ

Къамаьл ду Л. Н. Толстой цIерагIча Нохч-ГIалгIай Паччахьалкхен университета ректора **В. А. Кан-Калика.** Укх тIеххьарча кхаь шера, белгалдаьккхар цо, чIоагIа хувцаеннай вай партийни влияне объект — саг. демократизаци гласностеи хьалашка из кхытайпа хиннав. Амма, цунна кхетам балара система кхы сел чIоагIа а хувцаенняц. ДуккхагIча даькъе цунах латт дуккхача чоалханеча проблемай драматически вIашдухьале.

Хетаргахьа, обкома кердача составо шии керттера теркам тIабахийта беза тIаэца решенеш концептуальни хилийтара. Цунца цхьана, из е вож декхар кхоачашдеча дукхагIа кортамукъале яла еза лохерча партийни. советски, боахама органашта. Дуккхача социально-экономически, социально - психологически, кхыйолча проблемашта еззача тайпара Iилман кIийле а прогноз а хиланзар. Из цахилара юха а тешал дир дукха ха йоаццаш цу дешашта хетаяь университете хиннача регионални конференце. Из бахьан долаш практике вайна хьалхашка увтт Iалаьмате дукха халонаш.

Со чIоагIа тешаш ва, республика, къаьстта аьлча, университета Iилман потенциалах дукхагIа эффект хургйолча тайпара парте обкомо пайда эца безаш хилара. Цо Iалашдергда тIаэца решенеш тешшаме хилар, дуккха а мероприяте шоайла вIашагIъэрах лорабергба уж, массайолча оагIорахьара экспертиза а лургья царна. Республика Iилман корпус а хургья цIенхашттача конструктивни балха юкъеэза. ХIаьта, цу балха итог хургья лоархIам бола дискуссеш хинна а ца Iеш, бухсоцаш хьахулар а. Вай историкаша, иштта е вешта хила деза, яхаш къувссаше, укх массехк шера НГIАССР историе учебник доацаш ба дешархой. Дош иштта оттадаьд оаха тхоаш долча хIанз, кердача дешара шера учебник хург а да.

Белгалдаккха безам бар, НГIАССР интеллектуальни низех дукхагIа пайда ийбе беза. Бокъонца йола республика Iилмани духовно-культурнии центр хила езача университетага а хьежа ях аз из. Халахете а, республика кулгалхоща цхьана укх тIеххьарча хана мара доладаланзар вай вуз дегIакхувлара дешашка цIенхаштта хьажа. Карардалийтар тIехьакхеде дезаш хул. Вузашта геттара чIоагIа эш нохчийи гIалгIайи меттий а литература а учебникаш.

Къоастаде дезаш да специализированни педагогически издательство хьаяра дош. ХIаьта вайнахски метташ Iомадара Iилман-методически центр университете хьаелла кийча а да тхо, цу хьакъехьа Министрий Совето тхоаш хьаллацар дех оаха, цу юкъе финансови гIо дар а долаш. Городе геттара чIоагIа эш наьна меттай хьехархой. Оаха боккхача сухалца меттаоттаеш латт цхьан хана дIаяьккха хинна филологически факультетера группа.

Вайна тахан эш къамашта юкъера отношенеш хьаяра Iилман кIийлен тIа вIаштIехьъяьккха программа. Уж а кхыйола чIоагIа ира латта проблемаш а къоастаяра хIанз оаха КПСС обкомаца цхьана вIаштIехьъяьхай тайптайпарча ведомствай Iилманхой вIашагIтохаш йола целевой комплексни программаш. ХIаьта из дуккха хьалха де йиш йолаш а де дезаш а хIама ма дарий. Обкома отделашка Iилманхой-экспертай группаш вIашагIйохка еза.

ВIалла шеко яц, уж проблемаш сел ира хилара дукхагIа бола бехк, еззаш йола инициатива шийгара ца гойтача республика Iилман корпусага а кхоачаш хилар. Неформальни организацешца болх бе кийча хиланзар вай. Перестройка талгIе тIа чоп а ба — из вайна хайтар Грознеи Гудермесеи хиннача событеша, экологически ситуаци наха дагаяллярах цу болама лидераша конфронтаци яьча хана. Инициатива хьалхе вай дIахийцалга дар из. Цудухьа цу ситуацера довла сел чоалхане хилар вайна. Цхьабакъда, вай хержар нийса никъ бар — дукхагIа гласность, диалог.

ЦIенхаштта дIадоладала деза вай къамашта юкъерча отношеней системера социально-психологически процессаш Iомае, цхьабакъда, хIанзарчоа чIоагIа мелашха юкъенхувл вахара, лаьрххIа социально - психологичес к и служба хьаяра йола тха предложенеш. Уж материально хьаллаца еза. Эстоне хиннача событеша къаьгга гойт, мишта харцахьа кхетае йиш я из проблема. Са бе доал Тартусски университета кулгалхоша тха вуза Iилман совете дайта лаьрххIа письмо. Цу тIа цар тхо тIахьех, СССР Конституцеи халкъа депутаташ харжарах долча Законаи шоай, тхога хьаттатача, геттара харцахьара, тIатохараши хувцамаши хьаллаца, яхаш.

Университета советои парткомои хьатIаэцанзар эстонски коллегаша яьхар. ДIахайтар, мехка къаьнагIа йолча вуза коллектива шии позицеш, дикка уйла а яь, кхетаергхилар ловш тхоаш долга.

Демократически кIийленаш дегIакхувларо, къахьегамхой инициатива хьинаргIа айъяро къаьгга хьагучаьхар вай социально-культурни дегIаахара унахцIена йоаца моттигаш. Ха-м хьалхагIа а ховра вайна уж йолаш йолга, хIаьта а хьажа кIезига хьожар-кх царга. Хала да тахан, вай яр миссел доал ца деш йита культура, театраш, образовани, здравоохранени йола автономи лаха. ХIаьта а, цу сферашка хулаш латта позитивни хувцамаш гIадвугаш да.

Дош лу КПСС Назрановски райкома хьалхарча секретара **А. А. Мякиевна.** Цо аьлар: перестройка хьалашка кхаь шера болх бара опыт кIоаргга уйла а яь кхетае езаш я. Из динза дардац, хIана аьлча хаьддача практически результаташка вуга наькъаш лахара дош чIоагIа ира латт хIанз. Цу позицешкара отчетни докладага хьежача гуш да, социально-экономически декхараш къоастадеча парте обкома балха тIа проблемни подход чIоагIлуш латтилга. Масала, укхаза хьоае ловра, къахьегама ресурсех пайда эцара программа.

Цу хьакъехьа парте Назрановски райкомо беча балхах бола КПСС обкома бюро соцам кхоачашбеш, оаха укх кхаь шера общественни производствана юкъевоалаваь кхо эзар совгIа саг.

Цунца цхьана, цIенхаштта йола халонаш а нийслу тхона. Цун керттера бахьан, тхона хетачох, шии решенеш кхоачашъяра КПСС обкомо тIахьожам эсала лоаттабар да. Из деце, мишта кхетаде деза тIаккха, Назрановски района къахьегама ресурсех пайда эцарах бола обкома бюро соцам НГIАССР моттигерча промышленноста территориально-производственни объединене, «Чеченингушконсервагропром» объединене кхоачаш беш ца хилар, уж дешаш оаха царна хьалхашка массехказза оттадаь дале а.

Делегатий теркo тIаоза са безам бола шоллагIа йола проблема, — кхачан яр а. Хьайбаш леладар сихдаь дегIакхувлара программа кхоачашъеча хана тхоашта деш хинна гIо хоалуш дар. IX-ча пятилетка шерашца нийсдича укх кхаь шера юкъера лаьрхIача дулх даккхар 2,7-за айденнад шура — 2-зза, валови продукци яккхар 34,9 процент тIаккхийтад укх тIеххьарча кхаь шера. ЛоархIам боллаш айденнад ялат, коартол, шекара свекла яккхар. Дерригача боахамаша шоашта пайда беш бу болх. Кхы тIа а хьинаре болх бе лаьрхIа да тхо цу лостамах. Районе таро я Джейрахьарча чIоже хIанзарчоа 25 эзари тIехьа тIайоагIача хана 50 эгарнега дIакхоачаши жа а, говрий ремаш а, эзар никх нокхар мозий а леладергдола овцесовхоз вIашагIйолла. Цу гIулакха дезаш дола каьхаташ республика агропроме дIачу а деннад, гоа ца деш царга хьажар а дех оаха.

Тхона хетачох, хьажа везаш да ер дош а. Назрановски районе шекара свекла дIаера лаьрхIа хьакъоастадаьд 1000 гектар лаьтта. Шалински шекара завода гаьна хилареи транспорт ца тоъареи чIоагIа чоалхане хьал увттаду хьувкъам чуэцача хана. Цу свеклайна меттел районе коартол лелае мегаргъяр.

Дукха ха я г. Назране молзавод хьалъяра дош а къоаста ца ду. Из яларе дIаяргъяр «встречни перевозкаш», продукташ а дикагIа хургъяр. Оаха дех республика Министрий Советагара 1990 шерарча плана завод хьалъяр юкъе дахийтар.

ДIахо къамаьл дечо шии теркам тIабахийтар идеологически болх чIоагIбе безаш хилара. Лечкъаде дезаш дац, белгалдаьккхар цо, хIанз а хоза къамаьлаш дита, общественни сакхетам созидательни къахьегама тIаберзабе вай вIаштIехь ца даьнналга. Из бахьан долаш нийсъелар республике тайп-тайпара митингаш еш, е еззача бесса уйла янза дола къамаьлаш деш, националистически уйлаш йола моттигаш. Йолаш я къаьст-къаьстача исторически событей маIан а чулоацам а шоай безам болчча бесса кIалтIабоахаш дувцар йола тайп-тайпара подделкаш а. Из деррига а хул республика исторе актуальни проблемаш, царна юкъе нохчийни гIалгIайи халкъий вахара трагически оагIонаш а йолаш, шии ханнахьа. лакхача классови позицеш тIара ювцаш ца хилар бахьан долаш.

Моттигера партийни комитеташ бехказа а ца йоахаш, ала безам бар хIаьта а, КПСС обкома идеологически отдела балхарча кхоачамбоацараша из хьал оттадаьлга. Цу дерригне а динза даргдоацача хьисапе оттаду вайна хьалхашка интернациональнии патриотическии кхетам балар, къамашта юкъера отношенеш меттаоттаяра овлангара денз тоадара керда формаши методаши лахар.

Назрановски района коммунисташа а берригача къахьегамхоша а чIоагIа хала хеташ тIайийцар вежарашха йолча Армене хинна хатар. Къахьегама коллективаша цхьанне мо лаьрхIар, массанахьа субботникаш чакхъяха а цу дийнахьара алапи зе хиннача гIо дара фонде дIадахьийта а.

Дош лу «Красный пахарь» колхоза парткома секретара **М. Х. Юнусова.**

«Красный пахарь» колхоза партийни комитета практически болх хадаргбоацаш бувзабенна ба къахьегама коллектива коммунистий низаш КПСС XXVII съездеи XIX Ерригсоюзни партийни конференцеи установкаш кхоачашъяра оарцагIбахарца, аьлар цо.

Хозрасчета хьалашка къахьегаш да боахама деррига доакъош. 1985 шу колхозо шийна 800 эзар сом зе а хулаш чакхдаьккхадале, укх отчетни хана хIара шерара цIена пайда 1,5 миллион сом гаргга ба. Перестройка хьалашка партийни комитета шии декхар нахацара болх бар хет — цар инициатива дегIакхувлар а тIадиллача гIулакха хьалхара цар бехктокхам айбар а. Укхаза керттера гIо дергдараш я индивидуальнии дезалеи, арендни бригаднии подрядаш. Цхьабакъда, овлангара хувцамаш хила гаьна да, идеологически балха хIаьта а. Колхозе чакхъяьккхача опросо хьагойтар, нах политзанятешка, лекцешка, беседашка цхьаккха сакъердам боацаш, духхьал дисциплина ца телхаяр духьа ухилга.

Нахацарча балха къаьстта бола бехктокхам кхетабар айлуш латт колхоза партийни организаце. ХIаьта а, тахан гуш да, парткома секретарь хиларга хьажача, политически балха методаш са кIезига йолга. Парте областной комитето, цун отделаша дукхагIа гIо де деза райкомаштеи юкхьанцарча организацештеи царна хьалхалаттачар адресаш, методически литературеи пособеши тела деза. Укх отчетни хана практически тхона дайна дац КПСС обкомагара из гIо. Конференце сона хетачох, политически балха эггара дукхагIа эффект луш йола формаши методаши Iомае, аьнна, декхар тIадилла деза областной комитета отделашта. Цул тIехьагIа Iилма-практически конференци чакхйоаккхаргйолаш.

ЧIоагIа лоархIам болаш да, экономически дешара овлангара перестройка яра декхар. ХIанз массанена а дика гуш да, керда экономически уйла дегIа ца йоалайнча, къахьегамхошта хозрасчетеи боахама лелабара экономически методийи маIан дIа ца довзийтача гIулакх толамца дIадахьа вайна могаргдоацилга.

Культурно - массови балхах, медицински, наха бытовойи торговии гIулакх дарах дувцаш, белгалдаккха безам бар, тха район духхьал юртбоахама хинна ца Iеш, животноводчески а хилар. Цигача доккха дакъа дIалоац жа леладаро. ХIаьта, цар производственнии участкаш шоайла чIоаггIа гаьна яда. ХIаьта а, ялх совхози колхози йолча Каргалински зоне цаI мара яц автомагазин. Из а дукхагIча даькъе сельпо кулгалхоша Грознера кхачан продукташ хьакхухьача лелаю.

Алхха тха колхозе ва центральни усадьбера 70 километр хиллал гаьнарча кошарашка болх беш 320 чабан. Царца бахаш цар дезал а а ба, хIаьта уж кхы а 1000 саг ва. Тхона хетачох, керда вIашагIъеллача Каргалински потребительски общества транспорт ялара дош къоастаде деза Нохч-ГIалгIай респотребсоюзо. Парте областной комитета бюрос шии соцама тха район социально-экономически дегIакхувлар сихдара программа вIаштIехьъякха, аьчна, декхар тIадиллар, Министрий Советаи Госагропромаи. Цу хана денз ши шу а даьннад, цхьабакъда, парте обкома бюро соцам кхоачашбеш бац.

XIX-ча Ерригсоюзни партийни конференце къаьстта ира йийцар баха нах кханца. товарашца. деча гIулакхаща Iалашбара проблемаш, аьлар «Продтовары № 1» яхача объединене № 2 йолча тика йоккхагIйолча контролера — кассира **Т. С. Дорошенкос.** Цу тIехь боккха лоархIам болаш я торговли. Дуккха дешаш къоастадеча новкъостал ду объединенена партийни органаша.

Бакъда, де дезаш кхы а дукха да. Бахача наха дикагIа гIулакхаш дара товарий еррига фасовка промышленни хьисапе ергйолча яккха еза. Цо йиш хулийтаргъя болхлой кIезигбе, дIадодар кIезигде, торговле бокъонаш дуккха кIезигагIа телхаергъя.

Мехка дуккхача городашка юкъейоалаеш я товараш дIаккхахьийтара прогрессивни технологи. Из дуккха гIойленагIа гIулакх да. Товараш дIакхухьийтилга технологически Iалашдаьдац вайцига. Тхона тхоашта кхоачашдулургдолаш дешаш дац уж, лакхе латтача органашкара новкъостал эш.

Къамаьл деш йолчо цул тIехьагIа дийцар промышленни предприятешка эцархошта гIулакх дара «Заказ» яха тикаш-салонаш санна йолча формах. Бакъда, из форма вIаштIехьйоалаш яц, хIана аьлча заказагIа договор деча хана тхо декхарийла да наха дуккха эшача промышленни товарех — дулх, консерваш, дулхеи шурийи изделеш, индийски чай, гречневи Iов санна долча а кхыча а товарех кхаь тайпал кIезигагIа доацаш товараш дала. ХIаьта, мичара дахьаргла уж? Договор дохаде дезача отт тхо уж геттара кIезига тхога кхоачандаь. Нах раьза хилац из бахьан долаш. Делегата хетачох. дефицитни товаращца уж тикаш Iалашъергйолаш царна къаьстта фондаш хулийтаре бакъахьа дар.

Укх тIеххьарча хана дефицитни товарий фондаш тикашка дIа-са нийсъю торговле министерствас, кхыча организацеша, аьлар **Т. С. Дорошенкос.** Цар теркалду уж хьожадеча тикас товарооборота план мишта кхоачашъю. Объединене низ дIакхачац гIулакх тоаде.

Тхона хетачох, товаращца торговле предприятеш хадданза Iалашъяра дош оперативни къоастадара города боараме вIаштIехьъяккха еза диспетчерски служба. Цо новкъостал дергдар поставщикашца, транспортни организацещца, советски партийни органашца айхха бувзам хилийтара. Из лоархIаме хIама да. Къаьстта хIанз, торговле структурни подразделенеш эргайоахача хана.

Укх шера дукхагIа хиннай комиссеш: радио, кепайоазон, телевидене, милицеи ОБХС-еи органий викалий, райисполкомий викалий, депутатий, халкъа тIахьожама, Госторгинспеце, кхыча организацей яраш. Ерригаш а ткъаь итт гаргга. Царех хIараяр бетта цкъа тика тIа хила лаьрхIа я. Кастта нийслуш хIама да: цхьа комисси дIа ма яххинге, вож хьайоагIаш. Цар болх вIашагIтоха йиш яцар-теш?

Бокъонаш лораяра органий балхах дийцар НГIАССР прокурора **А. И. Ростова.** Кхелетараша деш дола зуламаш кIезигагIа хиннадале а, гIулакх укхаза сатем боацаш да, аьлар цо. Зуламаш дувлара бахьанех да нах цхьаннахьа болх беш ца хилари корта бохабу малараш мелари. ХIара шера бокъонаш тайп-тайпарча наькъагIа телхаяь 3000 гаргга кхелета саг воалаву чурча гIулакхий органашка. Укх тIеххьарча хана кхелетарашеи къонача нахеи доккха зулам даьд городе Грознеах боабаьб. Цун бахьан, тхона хетачох, дуккха болча кхелетарашта, къаьстта «аьрдагIбарашта» царга хьожаш хила езача организацеша тIахьожам ца лоаттабар да. ЗаконагIа хила ма йоагIара а хинна дIаеттаяц кхелетарий гIулакхашка хьежаш йола комиссеш. Милице учете латтача шин бIаьннел совгIа долча берашта шефаш с общественни воспитателаш бац. ХIаьта тIачIоагIбаьча «шефех» дуккхабараша цхьаккха тайпа болх биц.

Бераш лерттIа хилийтара даьй-ноаной лоархIам хоалуш лохлу. Из геттара во, сатем боабеш да. Берашта кхетам балара даьшкаранооношкара доагIар хьадеха дицденнад вай. Партийни комитеташа, къахьегама коллективаша бувцац шоай берашта боагIаш бола кхетам ца луш бола коллектива коммунисташи членаши.

Даьшкара-ноаношкара дукха жалобаш ух укх тIеххьарча хана зIамагIболча дешархошта боккхагIчар низаш ду, кхыметтел царна етташ а уж довхаш а моттигаш я, яхаш.

Цу дерригне тешал ду бокъонаш лораеча органий, къаьстта аьлча, милице органий балха тIа цIенхаштта гIалаташ хилара. Цхьацца йола моттигаш а ца ювцаш, са безам ба укх тIеххьарча кIирагIа газеташ тIеи радио чу гIоллеи хоам баь йола уж событеш хIама ца эшшаш дийнахьа, города эггара дукхагIа нах хулача моттигашка хинна хилара шун теркам тIабахийта. Милице, керттерча даькъе патрульни служба балха уйла е езаш хилара, йоагIаш йолча звеной, аппарата болх, участкови уполномоченней лоархIам а бехктокхам а эргабаккха безаш хилара даь хоамаш а хинна дIаотта деза уж.

Нов. Фотеева доклада тIа нийса аьннад законность — правови паччахьалкхе хьаяра эггара лоархIаме йола гаранти чIоагIъяра хьакъехьа прокуратура органаша беча балхах. Бакъда, из кхоачашдулургдац дувцалга йоацаш моллагIча гIулакха тIа вале а хIаране закон кхоачашделга декхар а хинна дIа ца эттача. Бакъда, хIанз нийслуш я паччахьалкхен, планови, къахьегама дисциплина телхаю нонагIо моттигаш. Укх шера духхьал прокуратура материалех дисциплинарнии материальнии бехктокхаме эзав 789 гIулакхера саг.

Гучадаьхача телхарий бахьанаша тIехь-тIехьа дукхагIа тешаву, цар овлаш гIулакхерча наха шоай бехктокхаме декхар дизза кхоача ца деш хиларах, правови нигилизмах, хIаьта цкъаза законаш кхоачашде кулгалхой гуччахьа безам ца хиларах а доахкалгах. Укх тIеххьарча 1,5 шера прокурораша харц лаьрхIай ведомствай, предприятей, моттигерча исполнительни органий кулгалхоша оттаяь законагIа йоаца 400 гаргга правови акт.

Бокъонаш лораеча органийи прокуратуран балха критически мах а беш, ала доагIа тха хила ма доаггIара денал, принципиальность яц, аьнна. XIX Ерригсоюзни партийни конференце М. С. Горбачева духхьал дIааьлар гражданий законагIа йола бокъонаши хьашташи лорадара прокурорски надзор мелъяра бахьанех цаI — прокуратурана дукха декхараш тIадахкар да. Вайцига хIанз а мела дIадоах уж «совдараш». Цхьан тайпара бехке партийни комитет а я укхаза.

Бокъонаш лораеча органашка хьожаш волча КПСС обкома секретара В. А. Алехина лаьцача позицех ца аьлча Iелац со. Юридически кийчвенна саг ше воацаше, следователя, прокурора, судахочоа хьалхара цар специальни дешаш из къестаде гIертарах масалаш кIезига доацаш доаладе йиш я. Цун балха тIа дукхагIа монолог я, диалог а йоацаш.

Трибуна тIа ва **П. Н. Величко** — А. Шерипова цIерагIча ГНПЗ парткома секретарь. Цо йоах, завода доккха зе хул кийчъяь продукци шии ханнахьа дIа ца яхьар, смежникашцара гIулакхаш вIаштIехьа ца дахар бахьан долаш.

«Порядок оттаеш» боахамеи партийнии органаша даьча гIулакхаша 2—3 дийнахьа хIама лертIа доаккх, цул тIехьагIа юха а ше хьалха хиннача тайпара дIадолалу. Бийдала ресурсаш кIезигъялар, мехкдаьтта чакхдоаккхача эффект кIезига хилар теркал де дезар областной комитето, г. Грозне мехкдаьтта чакхдаккхара гIулакх дIахо йодача хана къоастадергдолаш.

Тенгизски мехкдаьтта чакхдаккхара дош къоастадаьлац шин шера. Производственникаш, Iилманхой, медикаш шоайла барта боалабе ца могача обкома укхазара позици кхетаеш яц. ХIаравар шии позици бера ца ялийта гIерт, хIаьта гIулакх ше долчара меттахьа далац.

Областной комитетерча технико-экономически совета мехкдаьтта чакхдоахачеи мехкдаьтта химеи секце болх вогIа бу. Секретарех цаI цунна керте латтача хана тIанйеча решеней эффективность дикка йоккхагIа яр. Iилман учреждений болх а кхоачам болаш бац ала безам бар са. Шоай городе йолашше, «Грознефтеоргсинтез» объединене хьал дика доацилга ховшше, Iилматохкамеи проектнии институташа доагIаш дола новкъостал диц заводашта реконструкци ечеи технологически процессаш керда йоахачеи. Цар портфелаш хьалийза я дезагIа долча заказех, цар болх бу мехка кхыча регионашта.

Тхона, партийни кулгалхошта, новкъа да, йоах оратора мехкдаьтта чакхдоаха кадраш къалуш, кагирхой геттара кIезига боагIаш, къаьстта моттигерча къамех бараш, заводашка а ца болхаш милице, торговле, кооперативни формированешка болхаш хилар. ХIанад а хац, вай хьоадац из, хIаьта дувца а хьакарадерзаде а деза, цу тIехь тIеххьарча моттиге хила ягIац областной комитет а.

Перестройка профсоюзашка атта хилац, аьлар облсовпрофа председатела **Г. Г. Олейникова.** Керттера де лерхIар да нахацара бувзам чIоагIбелга, социальни сфере профсоюзни организацей советски боахамеи органий хьинаре партнераш хулийталга, кердача общественни формированешца цхьана болх бе Iомалулга. Цу балха тIехь кIезига дац кхоачамбоацараш. Массаза а хилац профсоюзий оаз къахьегамхой законагIа йола хьашташ лорадара тIехь принципиальни екаш, из бахьан долаш халкъа хьашташ бахьан къовсам лоаттабераш да шоаш. яхача демагогаша корта хьалъийбу цкъаза. Партийнии профсоюзнии организацеша, массаза а тохац шоай гIулакхаши низаши вIашагIа. Алапи эргадаьккха тоадар, тарифашка цIаькха а хьажар, болх беш бараш дикка кIезигбар, нормативаши планаши хьахилийтар — цу дерригне тIехь кIоаргга хьаштдолаш хила еза моттигашкара политически кулгалдара орган, иштта я партком. Новкъа хете а, нагахьа санна лозунгай оагIув ца лоархIе, дуккха йола партийни организацеш цу хьаьдда долча гIулакхашта юстара латт, шоай балха тIа профсоюзни активаца, къахьегама коллективай советашца чIоагIал лувцац.

ХьатIадоагIача шера январь бетта денз экономика хозрасчета шоллагIа модель дIайолалу, тIаккха зе деш болх беш йолча предприятега болхлошта алапи дала хIама хургдац, еха дIаяла а мег. Хьалхе а яьча даннеегIа, республике промышленносте 4 коллективо. Агропроме — 12-не зе деш чакхдоаккх ер шу. Хетаргахьа, алапи а доацаш, болх а боацаш бIаьш бола нах бисарга а ца хьежаш, советски, боахама органаша профсоюзашца цхьана хьалхе а дIахайта доагIар ништта дол хьал отта тарлургхилар.

Боахама реформа чакхъяьккхаро хьахулийт кхы цхьайола проблемаш а. Масала, шоай лоIаме яларах предприятей къахьегама коллективайн администрацеи хьахиланзар болх бечар къахьегамеи бытен хьалаш тоадара хIанз шоай средстваш дукхагIа дIаяхийта башха безам. Цул совгIа, уж ассигнованеш цхьайолча кIезиг а лу. Тхона хетачох, къахьегама хьалаш тоадар эггара лоархIаме проблема я. Новкъа хете а, вай пропагандас боахам лелабара кердача формашка, дезалеи арендни подрядага хьожаш дукхагIа теркам тIабохийт болхлой доккхача алапена. Бакъда, хетаргахьа, дицдалийта йиш яц цу арендаторо къахьегаш дола хьалаш а.

Профсоюзашта чIоаггIа дагадоаллаш да республике социальни программа кхоачашъяр. къаьстта нах чубаха цIеноп хьаллелга. Цох лаьца дукха дийцад тайптайпарча трибунаш тIара, дукха анализаш яьй, кхы а дукхагIа дешаш тийннад цхьа хIама дергда, яхаш, хIаьта гIулакх хала дIадола. Тамаше хьал эттад. ГIишлош еча процессе эггара керттера дар — квалифицированни болхлой боллаше, сиха а дика а гIишлош хьалъюлац республике, хIаьта цул арахьа толаме хьалъю уж. Вайцига во пайда эц производственни мощностех. Хетаргахьа, перестройках тахан дувца йиш яц шерагара шерага шоаш мегаш ца хилар гойта гIишлош ечара кулгалхой ца хувцаш.

Сона, се коммунист хиларах тарра, цIенхаштта дагадоал, аьлар оратора, республика экономически потенциал дIахо дегIайоалаяра гIулакх. Хетаргахьа, белгалде деза сихагIа де дезар, къоастае еза приоритеташ. Профсоюзий Совет хьадда тIехьа я союзни правительствас чIоагIъяь программа эггара хьалхарча аргIан кхоачашъяра. керда производстваш, балха моттигаш, дегIаена инфраструктура хьаяра. Тхона хетачох, из де деза мехкдаьтта чакхдоаккхилга дегIадоаладарга дIайохийта капитальни вложенеш кIезигъяра чотагIа. Территоре тIа мехкдаьтта чакхдоахачеи мехкдаьтта химеи промышленноста союзни министерства административно - командни диктат дIаяккхара, г. Грозне мехкдаьтта чакхдоахилга кIезигдара, цу отрасле гIишлош хьалъелга соцадара, тишъенна установкаш эксплуатацера дIаяхара уйла е еза ха хьакхаьчай.

МалагIа кIийле йолаш оттаеш я ништта йола предложенеш?

Уж эггара хьалха оттаю тIеххьарча пятилеткашка цу отрасле дIаяхийтача бIаьш миллионаш сомаш йолча капитальни вложенеша республике керда балха моттигаш, е стабильни болх беш йола производство, е йолаш йола социальни сфера дегIайоалаелга, е экономически защита енна ца хиларца. Иштта республика хьашташ теркал ца дешше, министерствас шии гIулакхаш хьалха доах. Юххьанца республике «чудера», производства боарамаш лорадар духьа деш санна малхбоалера (сангал доалла) мехкдаьтта, хIанз керда «чакхдаккха» доладаьд Тенгизски моттигера мехкдаьтта. ДIауйла елаш, из ду йоах экологе йоакхо яр духьа.

Аз предложени йоалаю: регионе из отрасль дIахо дегIайоалаелга мегаш да-дац кIоаргга хьажа обкома кердача состава, СССР Госплана, Iалам лорадара Госкомитета тIадила, экономика институтий специалисташ юкъе а озаш, хIана аьлча, отраслей специалисташа нийсхо ергья ала йиш яц.

XIX Ерригсоюзни партконференце резолюцешка хьежжа, кагирхой проблемаех йола КПСС а паччахьалкхен а политика белгалйоаккхача хьинаре дакъа лаца дезаш я комсомол. аьлар ВЛКСМ обкома хьалхарча секретара **Л. Касаева.** ХIаьта практике цу бокъонех мишта пайда эцалургба тхога? Хетаргахьа-м, деррига а кхетадулуш да — тайп-тайпарча хержача органашка комсомола викалаш хиларга гIолла, комсомольски организацешта партийни кулгалдара боарам айбарга гIолла. Теоретически хьежача де йиш йолаш хIама да из. ХIаьта, хьожаргда вай практике фу хул. Городе, масала, цхьаь цаI комсомольски вожак хержавац парте райкома е горкома бюро составе.

Проблема вож дакъа — Советашка комсомола викалаш чубоагIилга. Укхаза а да уйла е еза хIамаш. Оаха, масала, могадеш хIама да: Советашка — районнийчаргара республика Лакхехьарчунга кхаччалца — массазарча комиссей статус а полномочеш а царна дIа а луш, комсомольски группаш вIашагIйохкар. Царга гIолла Iалашде деза Советий а цар исполнительни комитетий а балхах хоадам болла информаци хадданза кагирхошка дIакхоачилга, кагирхой хьакъехьарча решеней проекташ шерра ювцаргйола гIулакхаш чакхдоахилга. ХIаьта бухсоцаш тхона эшаш я боахама а кхыйола а организацешта влияни яра механизм. Дича бакъахьа хургда, аьнна хет Министрий Совета структуре, хIаьта нийсагIа аьлча, республика Госплане, комсомола гIулакхах йола отдел е подотдел вIашагIйоллар.

Из эшаш да комсомольски организацеш организационнии, политически даькъе шоай лоIаме хулга иштта финансови даькъе шоай лоIаме уж хиларца чIоагIдара а. ХIана аьлча республикера кагирхой хозрасчетни центраш, объединенеш, кооперативаш — из тахан долаш дола бакъдар. ХIаьта уж дегIакхувла еза, коммерчески функци а кхетам балара лерхIаш дарашта гIулакх дергдолча дIаIакхоачаяр. экономически реформана карагI ца даьннараш эггара хьалха кагирхошта ца Iаткъийтар духьа.

Кхы цхьаькха цхьан хIамах а. Сона хетачох, кагирхоштеи бе-беча формальни йоацача объединенештеи партийни влияни хилийтар духьа нийса хургдар, хIанзарча ханара ирра проблемаш ювцача хана компетентни специалисташа а кагирхошта жоп дала йиш хургйола общественно-политически дискуссей шии тайпара йола центр вIашагIйоллилга. ХIаьта, хьаIайна проблемаш кIезига яц: исторе чура «кIай Iатташ» а, царех спекуляци е гIерталга а, къамашта юкъе латтача гIулакхий культура а, иштта дуккха кхыдар.

ХIаьта тIеххьардар. Массехк дош ала ловргдар парте обкома отделашеи комсомола обкомои цхьана деча гIулакхех. Корта болашагIа а гIулакх дуккха дикагIа кхоачашдар духьа а пайда ийбе беза вай таронехи низахи. Дублировани яраи сов тIех бIарг лекхараи наькъаца а доацаш, комсомола дукхагIа шии лоIаме хулга Iалашдара а функцеш хьадда дIа-са екъара а наькъаца. ХIаьта шии лоIаме хулга, ховш ма дарра, геттара дика кIийле я республика кагирхой активага тахан тоъаш доацача творчески хьинара.

Тахан тIа-тIа а дукхагIа вай вахаре шии моттиг дIалаца приоритетни лостам ба духовни с ф е р а, аьлар НГIАССР халкъа поэтессас **Р. С. Ахматовас.** Литературои искусствои, ховш ма дарра, дукхагIча даькъе хьаю общества, нравственно-психологически климат. Перестройка, демократизаци елга хила йиш йолаш хIама дац культура йоацаш, культура гома чухь йоацаш. Сага сакхетами психологии эргаяккха, цун духовни хьашташ Iалашделга лакхде йиш яц духхьал кхайкаралийи лозунгийи гIонца, мел хозеи хьалсувсаши уж хиларах.

ГIадвугаш хIама да укх тIеххьарча шерашка, хьалха хинначул хьинарегIа, перестройка культурни тIо алсамбувлаш латтилга. Хьадаьр кIезига дац. Хьаэцаргъя вай духхьал культура Советски фонда Нохч-ГIалгIай отделени, духовни сферера дуккха кхы мел дар санна, хьахиннай из халкъа инициатива талгIен тIа, республика къахьегамхоша цун дIадахачунца а таханарчунца а бокъонца хьашт долаш шоаш болга хьахьокхача, Нохч-ГIалгIайчен территоре тIа дахача дерригача халкъий къаман культурай тIехьале лораяра шоай дакъа уж юкъедахьа гIертача хьалашка. ХIаьта из саг цецваллала хIама а дац. Вай республика я яьсса сигален кIалара музей, бIаьшеренаш дIаихачул тIехьагIа а денала хозалца а тIехдикалла а вай цецдоахаш йола, къаьст-къаьста памятникаш хилар а доацаш, лоаманхой архитектура бIарча ансамблаш вIашагIтеха йола уникальни заповедник.

ДIаяхача заман культурни доалахье лораяра тIехьара болх дIа-са баржаш латт республике. Цхьабакъда, цун масштабаша вай хьашташ кхоачашдой тамаш я. Дог дохадеча хьале латт дуккха памятникаш — исторе дараш а Советски ханара дараш а. Духхьал хIамах дош ца хеташ хиларца мара кхетаде йиш йолаш хIама дац, вай юкъаркъаман доккхал уж долга лоархIача цхьайолча хадараи нах бахараи лаьрхIа хиннача гIалашка доахан лоаттадеш хилар. ХIаьта, бокъонца йола варварство я, соахка аьхки Советски районе из хиннача тайпара, гIалаш юхе хIама ца юташ йохаеш хилар. Геттара лоадам боацаш да халкъий музыкальни фольклор тахкара, хьагулъяраи цунка систематизаци яраи республике чакхдаха гIерташ дола гIулакхаш.

ДIахо къамаьл даьчо теркам тIаэзар къамий культураш вIаши йIаьхий яра, республика духовни вахаре бокъонца йола интернационализм чIоагIъяь дIаоттаяра, мехка къамийи халкъийи доттагIал чIоагIдара болх хьинарегIа бе безаш хилара дешашта.

Динза дардоаца хIама да, аьлар цо, республике дахаш долча дерригача къамий формированей, цу даькъе гIумкий, ногайцаш, эрмалой, таташ а болаш, духовни хьашташ кхоачашдара йоакхо елга а. Цу гIулакха тIа шии лоархIаме дош ала деза культура министерствос, культура Фондо, республика вахаре хулаш латта хувцамаш теркал а деш.

Тахан КПСС обкома отчет ювцаш, аьлар трибуна тIара Наурски райисполкома председатела **С. С. Аюбова,** белгалдаккха безам ба, тIеххьарча хана парте обкома балха тIа Советашта хьалхара болх бе ца гIертара, дублировани ца яра тенденци хьахулаш латтилга. Советий кулгалхой — коммунистий бехктокхам лакхбара дика форма я КПСС обкоме цар отчеташка ладувгIар. Иштта йола практика обкомо хьинаргIа чIоагIъе еза лохегIарча звеношка а. Иштта ях аз цунах. Советий лоархIам бар, шоай дег тIара йолча, доттагIлен отношенеех, дешаеи тIехдаьккха доал дарцеи а доацаш, белггала долча гIулакхаца шии ханнахьа гIо дарах тийша долга, КПСС ерригача райкомашеи горкомашеи хIанз а кхетадеш доацандаь.

ЛоархIам болаш да функцеш екъара проблема, Советий хьакъехьа йола партийни органий кадрови политика. Сона хетачогIа, из болх КПСС обкомо болабе безар городской районнии Советий кадрай номенклатура белгальяккхара тIера. ХIаьта гIулакх эттача вай долча хьахулар фуд? Школай директораш, керттера лораш, боахамий кулгалхой партийни органий номенклатурана мара юкъебоагIаш бац. Из бахьан долаш бехктокхам — партийни комитета хьалхашка мара, хIаьта Совет керттера орган лоархIаш я. Тхона хетачогIа, цу тIара дола а лу Советски Iаьдала хьалхара болх бе гIертар.

Массехк дош ала безам ба Советски органий болхлой юкъамоттигах. Хьаэца республика Верховни Совете цар викаллал мукъагIа. Цу органе ахаш горрайисполкомий викалаш ба хIаьта юрта Совета исполкома председателех цаI вац. ХIанад а хац, Совете болх бара лоархIам кIезигагIа болаш хет. Касткаста хул партийни болхло Совете вохийташ хилча, цо из предложени шии сий доадар санна тIаэцаш. Иштта йола позици хувца еза. ТIеххьара бац укхаза материальни стимулироване лоархIам. Советий лоархIам лакхлуш латт, хIаьта алапии кхы тайпа материальни Iалашои советски аппарата болхлой дуккха лохагIа я, партийни йолчул. ЦIенхаштта теркам тIабахийта беза Советашта кадраш кийчъяра а. ДукхагIа ахийта беза ВПШ-а, общественни Iилмай Академе депутаташ, советски болхлой. Уж дешаш къестадеш дукхагIа йоакхо еши принципиальнии хила еза вай бокъонца болча кулгалхой Х. Х. Боковеи М. А. Керимовеи позицеш.

Района яь критика хьатIаэцаш, цхьацца йолча проблемаш тIа саца а лов. Комсаш лелаяра лостам болаш я тха район. Из культура дIаюв моттиг 60-гIа шераш юкъекхоачача хана денз шозза хIана дац аьнна кIезигъеннай. Комсаш кхееча совхозашка тоъаш бац болхлой. Иштта из нийслу. шерагара шу ме доал долаш дар а ца лоархIаш хьувкъам алсамбаккхара лакхехьара планаш ухийтандаь, уж, массаза санна, кхоачашъеш яц.

Таханарчоа эггара иргIа юсаш я наха цIеноши здравоохранене объекташи хьалъяра, газификацин канализации яра. хица кхоачам бара проблемаш. Уж проблемаш кхоачашъярах хьалхарча аргIагIа бехктокхаме Советаш я. Цхьабакъда, лаьрххIа йолча министерствашеи ведомствашеи бокъонца новкъостал ца дича тхога уж къоасталургьяц. Уж дешаш иштта ира латташ доллаше республика Агропромо 1987 шераца нийсдича дуккха лохьяьй тхона гIишлошъяра лимиташ. Уж лакхъе, яхаш, дехар деш ерригача инстанцешка хилар тхо, обкома хьалхара секретарь Фотеев волча а кхоачаш. Цхьабакъда, тха дехар кхоачашданза дисар. Из бахьан долаш укх шера наха лаьрхIа цIеноп, соахка хинначул ахаш кIезигагIа хьалдир.

Е кхыдола масал. Района партхозактива собране парте обкома секретара Е. В. Тумсоевеи Совмина председатела К. С. Салтахановеи дош леннадар райцентре хьаеш йола школа укх шера яь йоаккхаргйолаш плана юкъеяхийта, ерригача материалашца гIо де. Цхьабакъда, новкъостал данзар.

Аз а са коллегаша а массехказза дош оттадаьд, тха балха координаци яра духьа, уж е вож дешаш дикагIа къестадеча районий кIийлен тIа актива дешаш вIаштIехьдахарах. Совмине ах шера цкъа мукъагIа республикански органий кулгалхойи горрайисполкомий председателийи совещанеш чакхъяхарах. Цхьабакъда, уж дешаш къоастадара даь хIама дац хIанзарчоа.

(Инстедоалар 4-ча оагIо тIа).